

Kvartalsrapport 3/2015

RESULTATREGNSKAP

BALANSE

NOTER

Innhold

Styrets beretning	3
Regnskap KLP konsern	8
Resultatregnskap	8
Balanse	9
Egenkapitaloppstilling	10
Kontantstrømoppstilling	11
Noter til regnskapet	12
Note 1 Regnskapsprinsipper og estimater	12
Note 2 Segmentinformasjon	13
Note 3 Premieinntekter for egen regning	16
Note 4 Andre inntekter	16
Note 5 Rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån og fondsobligasjonslån	17
Note 6 Driftskostnader	17
Note 7 Andre kostnader	17
Note 8 Investerings eiendom	18
Note 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser	18
Note 10 Innlån	21
Note 11 Virkelig verdi hierarki	23
Note 12 Likviditetsrisiko	27
Note 13 Renterisiko	29
Note 14 Kredittrisiko	32
Note 15 Forsikringsmessige avsetninger i livsforsikring	35
Note 16 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør	36
Note 17 Annen kortsiktig gjeld	37
Note 18 Pensjonsforpliktelser egne ansatte	37
Nøkkeltall - akkumulert	38
Uttalelse vedrørende forenklet revisorkontroll av regnskap	40
Ikke-finansielt regnskap	41
Note 1 Dialog	42
Note 2 Energiforbruk	42
Regnskap Kommunal Landspensjonskasse	43
Resultatregnskap	44
Balanse	45
Egenkapitaloppstilling	46
Kontantstrømoppstilling	47
Noter til regnskapet	48
Note 1 Regnskapsprinsipper og estimater	48
Note 2 Verdiendring eiendomsinvesteringer	48
Note 3 Premieinntekter for egen regning	48
Note 4 Erstatninger	49
Note 5 Forsikringsrelaterte driftskostnader	49
Note 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser	49
Note 7 Virkelig verdi hierarki	57
Note 8 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør	65
Note 9 Forpliktelser	66
Note 10 Forsikringsforpliktelser	67
Note 11 Pensjonsforpliktelser egne ansatte	67

Rapport tredje kvartal 2015

Svake finansmarkeder preger resultatet gjennom siste kvartal

- Lavt rentenivå og fallende aksjemarked tærer på kursreguleringsfondet.
- Verdijustert avkastning på kollektivporteføljen ble minus 0,3 prosent i kvartalet og pluss 2,0 prosent hittil i år.
- Bokført avkastning på kollektivporteføljen økte med 0,6 prosent for kvartalet og 2,6 prosent hittil i år.
- Svake økonomiske vekstutsikter og vedvarende lave renter har gitt høyere risikopåslag på gjeldsinstrumenter, urolige aksjemarkeder og lavere energipriser. Dette understreker betydningen av å styrke de finansielle bufferene i selskapet for å stå imot negative markedspåvirkninger.

KLP – kundeeiet konsern i utvikling

Konsernet hadde ved utgangen av tredje kvartal en forvaltningskapital på 527 milliarder kroner, etter en vekst på 36 milliarder kroner hittil i år.

Driftsresultatet utgjør minus 4 071 millioner kroner (2 886) i 3. kvartal, og minus 1 356 millioner kroner (11 710) hittil i år. Lavt rentenivå og verdifall i aksjemarkedene forklarer det svake driftsresultatet i kvartalet. Konsernets totalresultat er tilfredsstillende med 412 millioner kroner (521) i kvartalet, 1 444 millioner kroner hittil i år (1 320).

Lave vekstutsikter globalt og i Norge medfører at rentene fortsatt holder seg lave. Dette er en utfordring for liv- og pensjonsselskap som garanterer en minsteavkastning til sine kunder. Det er derfor viktig å ha tilstrekkelig soliditet til å ta markedsrisiko slik at forventet avkastning dekker avkastningsgarantien. KLP har gode finansielle buffere til å møte urolige kapitalmarkeder.

Vedvarende lav oljepris og lave vekstimpulser internasjonalt er en utfordring for norsk økonomi fremover. KLP vil, som en av de største kapitalkildene i Norge, fortsette å se etter investeringsmuligheter som også gir gode samfunns-økonomiske gevinster innenfor bl.a. kraft, infrastruktur, kommunal- og regionale virksomheter. Soliditet og avkastning er hovedkriterier for selskapets investeringer, men selskapet vil også se aktivt etter finansielle plasseringer som er med på å begrense negative effekter av lavere økonomisk vekst.

Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringsselskap

Pensjonsordninger innenfor offentlig sektor tilbys og administreres av konsernets morselskap Kommunal Landspensjonskasse (KLP). Av konsernets forvaltningskapital på 527 milliarder kroner utgjør 405 milliarder kroner pensjonsfond tilhørende denne kundegruppen.

Resultater tredje kvartal 2015

Avkastningsresultat

KLP oppnådde i tredje kvartal 2015 et avkastningsresultat (avkastning ut over grunnlagsrente) på minus 0,5 milliarder kroner (0,2), mens hittil i år er avkastningsresultatet 2,1 milliarder kroner (1,4). Finansinntekter fra kundemidler utgjør 7,5 milliarder kroner hittil i år (16,1), hvorav minus 1,4 milliarder i tredje kvartal. Verdijustert avkastning på kollektivporteføljen ble 1,95 prosent hittil i år og bokført avkastning ble 2,6 prosent.

Risikoresultat

Risikoresultatet var tilfredsstillende i tredje kvartal. Risikohendelsene i bestanden er i sum innenfor forventninger gjennom årets tre kvartaler og resultatet utgjør 473 millioner kroner. Det er foreløpig fordelt med 233 millioner kroner til kundesultat, og 239 millioner kroner til selskapsresultatet.

Administrasjonsresultat

Selskapets administrasjonsresultat viser et overskudd på 197 millioner kroner (261) ved utgangen av tredje kvartal. Forsikringsrelaterte driftskostnader utgjør 0,26 prosent av premiereserven.

Samlet resultat

Selskapet oppnådde et totalresultat på 418 millioner kroner (516) i 3. kvartal, 1 471 millioner kroner (1 317) hittil i år. Kunderesultat ble minus 388 millioner kroner (431) for kvartalet, og 2 303 millioner kroner (1 944) for årets første tre kvartaler. Resultatfordelingen er foreløpig.

Millioner kroner	Kunder	Selskap	Sum
Avkastningsresultat	2 120	14	2 134
Risikoresultat	233	239	473
Rentegarantipremie		618	618
Administrasjonsresultat		197	197
Netto inntekter fra investeringer i selskapsporteføljen og andre inntekter / kostnader i ikke teknisk regnskap		495	495
Tilbakeført oppreserveringsbidrag fra kunder til selskap	-50	50	0
Skatt		-226	-226
Andre resultatелеmenter		84	84
Resultat 3. kvartal 2015	2 303	1 471	3 774
Resultat 3. kvartal 2014	1 944	1 317	3 261

Utførelse

Omleggingen av utførelsen har vært en del av tilpasningen av offentlig tjenstepensjon (OfTP) til pensjonsreformen. Dette betyr vesentlig lavere ytelser fra OfTP under varig uførhet enn det som var tilfelle før omleggingen. Med de reduserte ytelsene fra 1. januar 2015 blir behovet for premiereserve vesentlig lavere. Reduksjonen i premiereserve utgjør mellom 9 og 10 milliarder kroner i KLPs ordninger for kommuner, fylkeskommuner, statlige helseforetak og andre virksomheter med offentlig tilknytning.

Utførelsen i KLPs bestand har vært gunstigere enn de antagelser selskapet la til grunn i 2009. Dette reduserer behovet for premiereserve ytterligere med om lag 5 milliarder kroner. Det vil bli tatt stilling til disponering av overskytende premiereserver ved avleggelse av årsregnskapet.

Finansiell soliditet og kapitalforhold

Forvaltningskapitalen i livselskapet utgjør 446,6 milliarder kroner, en oppgang på 31,6 milliarder kroner hittil i år. Forsikringsforpliktelsene har økt med 26,7 milliarder kroner hittil i år og utgjør 405,3 milliarder kroner. I løpet av de første tre kvartalene er det mottatt 9,3 milliarder kroner i tilflyttede reserver, mens det er avgitt 0,1 milliarder kroner.

Kapitaldekningen i KLP var ved utgangen av kvartalet 11,4 prosent (9,6), og kjernekapitaldekningen var 7,9 prosent (8,1). Det er i løpet av siste kvartal innbetalt egenkapitaltilskudd med 1 159 millioner kroner.

Styrking av kapitaldekningen skyldes i all hovedsak opptak av ansvarlig lån med EUR 600 millioner i andre kvartal og innbetaling av egenkapitaltilskudd i tredje kvartal.

Solvensmarginen er i tredje kvartal økt fra 241 prosent i andre kvartal til 245 prosent.

Hittil i år er kursreguleringsfondet redusert med 2,1 milliarder kroner til 17,5 milliarder kroner. Dette skyldes hovedsakelig nedgang i verdier på aksjporteføljen. Tilleggsavsetninger utgjør 17,1 milliarder kroner.

KLP har ved utgangen av kvartalet en total soliditetskapital på 80,2 milliarder kroner som tilsvarer 21,8 prosent av forsikringsfond med rentegaranti.

Styret vurderer selskapets soliditet som tilfredsstillende i forhold til balansen sammensetning, rådende markedsforhold og myndighetskrav.

Nøkkeltall

Prosent	Hittil pr 3. kvartal		Året
	2015	2014	2014
Kapitalavkastning I	2,6	2,6	4,3
Kapitalavkastning II	2,0	4,9	6,9
Kapitalavkastning III	1,2	6,3	9,5
<i>Avkastningstallene gjelder kollektivporteføljen</i>			
Kapitaldekning	11,4	9,6	9,5
Solvensmargindekning	245	213	228

Premieinntekter

Premieinntektene eksklusive mottatt premiereserve ved tilflytting utgjør 6,8 milliarder kroner i kvartalet (7,3), og 22,7 milliarder kroner (23,6) hittil i år. Nedgangen skyldes lavere lønnsvekst i 2015 enn 2014. Dermed blir det lavere oppregulering av opparbeidede pensjonsrettigheter, noe som gjenspeiles i premien.

Erstatninger

Utbetalte pensjoner og andre erstatninger eksklusive avgitt premiereserve ved fraflytting, økte med 11,6 prosent og utgjorde 11 250 millioner kroner (10 079) hittil i år.

Forvaltning av kollektivporteføljen

Eiendelene i kollektivporteføljen utgjorde 405,6 milliarder kroner (364,0) og var investert som vist nedenfor;

Alle tall i prosent	Hittil i år 2015		Hittil i år 2014	
	30.09.2015	30.09.2014	30.09.2014	30.09.2014
Eiendeler	Andel	Avkastning	Andel	Avkastning
Aksjer	19,3 %	-1,0 %	21,3 %	8,6 %
Omløpsobligasjoner	21,4 %	1,7 %	20,7 %	5,8 %
Anleggs-/HTF-obligasjoner	27,7 %	3,4 %	27,9 %	3,5 %
Utlån	12,8 %	2,0 %	10,8 %	2,4 %
Eiendom	12,3 %	6,6 %	11,1 %	5,4 %
Andre finansielle eiendeler	6,6 %	0,6 %	8,1 %	1,7 %

Aksjer

Samlet eksponering i aksjer, inkludert aksjederivater, utgjorde i overkant av 19 prosent ved utgangen av tredje kvartal. I tredje kvartal falt KLPs verdensindeks med 8,0 prosent, mens Oslo Børs ble redusert med 7,5 prosent. KLPs avkastning var minus 6,8 prosent for globale aksjer og minus 7,7 prosent for norske aksjer.

Omløpsobligasjoner

Omløpsobligasjoner utgjorde rundt 21 prosent, mens pengekredittinstrumenter utgjorde i underkant av 7 prosent av eiendelene i kollektivporteføljen pr 30.09.2015. I tredje kvartal falt rentenivået både globalt og i Norge, mens kredittpremiene økte. Den globale statsobligasjonsindeksen oppnådde en valutasikret avkastning på 2,2 prosent i tredje kvartal, mens den norske statsobligasjonsindeksen hadde en avkastning på 2,1 prosent. Den globale kredittobligasjonsindeksen til KLP hadde en valutasikret avkastning på 0,9 prosent i kvartalet. Samlet for omløpsobligasjoner oppnådde KLP en avkastning på 1,7 prosent, mens pengemarkedsporteføljens avkastning var minus 0,1 prosent i kvartalet.

Obligasjoner som holdes til forfall

Investering i obligasjoner som holdes til forfall, utgjorde i underkant av 28 prosent av kollektivporteføljen pr 30.09. Ikke regnskapsførte merverdier i porteføljen har steget gjennom tredje kvartal og utgjør 11,0 milliarder kroner pr 30.09.2015. Porteføljen er godt diversifisert, og består av papirer utstedt av meget kredittverdige institusjoner. Avkastningen målt til amortisert kost i tredje kvartal 2015 var 1,1 prosent.

Eiendom

Eiendomsinvesteringer, inkludert norske og internasjonale eiendomsfond, utgjorde 12,3 prosent av kollektivporteføljen. Eiendomsverdiene i kollektivporteføljen er oppregulert med 1 838 millioner kroner hittil i år. Inkluderes effekten av valutasikring på utenlandske eiendommer, utgjør oppreguleringen i årets første tre kvartaler 493 millioner kroner. Verdsettelse av selskapets eiendoms masse vurderes allikevel som konservativ i lys av usikre markedsutsikter. Kollektivporteføljens eiendomsinvesteringer har oppnådd en avkastning på 6,6 prosent hittil i år.

Utlån

Utlån i kollektivporteføljen utgjør 50,9 milliarder kroner. Dette er fordelt med 47,2 milliarder kroner i utlån til kommuner og andre virksomheter, og 3,6 milliarder kroner i pantsikrede boliglån. Utlånsporteføljen er kjennetegnet av høy kvalitet, uten tap på kommunelån og meget beskjedne avsetninger til tap på boliglån. Ikke-regnskapsførte merverdier i utlånsporteføljen (fastrentelån) utgjorde 631 millioner kroner pr 30.09.2015.

Avkastning på selskapsporteføljen

Selskapsporteføljen omfatter plassering av egenkapital og innlånt ansvarlig kapital.

Selskapsporteføljen forvaltes med en langsiktig investeringshorisont med lav risiko og målsetting om stabil avkastning og vekst i egenkapitalen. Investeringene i selskapsporteføljen oppnådde en avkastning på 3,2 prosent hittil i år, hvorav 0,8 prosent i tredje kvartal.

Rammebetingelser

Implementering av Solvens II-regelverket gjøres gradvis ved at det i 2015 stilles krav til selskapenes forberedelser med særlig vekt på organisering og rapportering. Det endelige regelverket blir gjort gjeldende fra 1. januar 2016. De to viktigste elementene for innføring i norsk lov, Finansforetaksloven og Solvens II-forskriften, er nå klare. Kapitalkravene under det nye regelverket vil bli strengere enn tidligere, men foreløpige beregninger viser at selskapet vil tilfredsstille disse uten overgangsregler.

Datterselskapenes forretningsområder

Privat tjenestepensjon

Konsernets satsing på privat tjenestepensjon skjer i datterselskapet KLP Bedriftspensjon AS.

Det er høy markedsaktivitet i KLP Bedriftspensjon, som gir en tilfredsstillende volumvekst. Selskapet har 2,6 milliarder kroner i forvaltningskapital pr. kvartalslutt, dvs. en økning på 0,4 milliarder kroner hittil i år. Halvparten av økningen er knyttet til innskuddspensjon som nå utgjør 1,1 milliarder kroner. Pensjonsfond med garantert avkastning utgjør 1,4 milliarder kroner.

277 nye kunder har etablert pensjonsavtale i KLP Bedriftspensjon, og 563 pensjonskapitalbevis er flyttet til selskapet.

KLP Bedriftspensjon oppnådde en bokført avkastning på kollektivporteføljen på 3,4 prosent og en verdjustert avkastning på 2,8 prosent for årets første ni måneder. Kundene på innskuddspensjon oppnådde en avkastning på minus 0,9 prosent for samme periode.

Avkastningsresultatet utgjorde 3 millioner kroner i tredje kvartal og 13,0 millioner kroner hittil i år.

Selskapet oppnådde et resultat før skatt på minus 8,8 millioner kroner i kvartalet (-6,7), minus 15,6 millioner kroner hittil i år (-15,6).

Avkastning kundemidler

Prosent	30.09.2015	30.09.2014	31.12.2014
Kollektivporteføljen			
Kapitalavkastning I	3,4 %	3,5 %	4,6 %
Kapitalavkastning II	2,8 %	4,3 %	6,1 %
Innskuddspensjon med investeringsvalg			
Profil KLP90	-1,8 %	8,1 %	8,9 %
Profil KLP70	-1,1 %	7,8 %	8,9 %
Profil KLP50	-0,7 %	7,2 %	9,2 %
Profil KLP30	0,0 %	6,4 %	8,4 %
Profil KLPPM	0,9 %	1,8 %	2,3 %

Skadeforsikring

Driftsresultatet pr. 30.09.2015 var 46,3 millioner kroner. På samme tid i fjor var resultatet 168,2 millioner kroner. Resultatet for tredje kvartal var 26,8 millioner kroner.

Resultatet etter ni måneder preges fortsatt av to store brannskader i første kvartal, med en samlet erstatningskostnad for egen regning på 56,1 millioner kroner. Naturskade viser et resultat på minus 29,2 millioner kroner.

Avviklingen av tidligere skadeårganger er fortsatt positiv, og det er i år inntektsført 76,9 millioner kroner som regulering av tidligere års reserver. Det er i perioden kostnadsført 30,9 millioner kroner knyttet til naturskader.

Netto finansinntekt pr. 30.09.2015 utgjør 94,0 millioner kroner, mot 165,1 millioner kroner på samme tid foregående år. Dette tilsvarer en avkastning på 0,2 prosent i kvartalet, 2,5 prosent hittil i år.

Pr. 3. kvartal	2015	2014
Skadeprosent ¹	86,1	76,1
Kostnadsprosent ¹	20,3	21,8
Totalkostnadsprosent ¹	106,4	97,9

¹ For egen regning

Offentlig-markedet

Netto bestandspremie har i år økt med 2,6 prosent, tilsvarende 12,9 millioner kroner (18,2).

Det er i kvartalet ikke innrapportert nye skader over 5 millioner kroner, mens det i første kvartal ble meldt to store eiendomsskader med samlet erstatningskostnad på 122,5 millioner kroner. Av dette vil reassuransen dekke 66,4 millioner kroner.

Bedriftsmarked

Netto bestandspremie har i år økt med 7,3 prosent, tilsvarende 18,0 millioner kroner (3,8). Det er høy tilbudsaktivitet i et marked hvor konkurransen er hard, likevel ser vi godt tilslag innen de fokuserte markedene. Tilslagsprosenten for perioden er om lag 50 prosent på antall og 19 prosent på premievolum.

Personmarked

Netto bestandspremie har i år økt med 16,5 prosent tilsvarende 48,7 millioner kroner (47,7). Netto nysalg er likevel noe svakere enn forventet. Medlemsandelen i årets salg har vært 86,2 prosent.

Det er registrert fem større eiendomsskader så langt i år med en samlet kostnad på 23,7 millioner kroner. Alle skadene inntraff i første kvartal.

Soliditet

Selskapets sikkerhetsavsetninger utgjør 530 millioner kroner. Dette er samme nivå som ved inngangen til året. Avsetningen gir god sikkerhet for at selskapet vil kunne oppfylle sine forsikringsforpliktelser framover. Kapitaldekningen var 41,4 prosent, mot 44,0 prosent pr. årsslutt 2014.

Selskapet har som ambisjon å være en konkurransedyktig leverandør til alle offentlige kunder. Det er stort fokus på

risikoreduserende tiltak/informasjon, spesielt på risikoutsatte virksomheter som kommunale utleieboliger hvor vi fortsatt observerer en høy skadefrekvens.

Kapital- og fondsforvaltning

KLP Kapitalforvaltning AS utfører verdipapirforvaltningen i KLP-konsernet. Totalt ble det forvaltet 383 milliarder kroner ved utgangen av september 2015. Dette er en økning på 39 milliarder kroner fra samme tid i fjor. Hoveddelen av midlene er forvaltet på vegne av Kommunal Landspensjonskasse og datterselskap i KLP-konsernet.

Netto nyttegning i KLP fondene i tredje kvartal 2015 var på 2 038 millioner kroner, av dette kom 1 838 millioner kroner fra eksterne kunder. Netto nyttegning i årets tre første kvartaler var på 7 308 millioner kroner hvorav 4 282 millioner kroner fra konserneksterne kunder.

KLP Kapitalforvaltning oppnådde et resultat før skatt på 44,7 millioner kroner pr tredje kvartal 2015. For tilsvarende periode i 2014 var det samlede resultatet på 42,8 millioner kroner.

Bank

Formålet til KLP Banken-konsern er finansiering av boliglån til medlemmer i KLPs pensjonsordninger (PM), og lån til kommuner, fylkeskommuner og selskaper som utfører offentlige oppgaver (OM). Utlånsvirksomheten finansieres med innskudd, innlån i verdipapirmarkedet og egenkapital. I tillegg forvaltes utlån finansiert av pensjonsmidler i KLP.

Offentlige lån finansiert med innlån fra verdipapirmarkedet har hatt en nedgang i utlånsvolum på 0,5 milliarder kroner i løpet av årets tre første kvartaler. Virksomheten genererer for tiden gode marginer og positiv inntjening. Forvaltning av offentlige lån finansiert med pensjonsmidler i KLP har økt med 6,0 milliarder kroner hittil i år.

Medlemsandelen i PM har økt gjennom året til rundt 69 prosent på innskudd og utlån samlet. Hittil i 2015 har antall kunder som er medlemmer vokst med 3 800.

Volumet av boliglån på egen balanse og forvaltede lån er i samme periode økt med 1,4 milliarder kroner til 14,0 milliarder kroner pr. 30. september. Av dette volumet er 4,1 milliarder forvaltet i KLP Boligkreditt AS.

Innskuddsveksten har vært 0,9 milliarder kroner hittil i år, og samlede innskudd utgjør 7,3 milliarder kroner pr. 30.09.2015.

Mislighold av boliglån ligger fortsatt på et lavt nivå. Mislighold pr 30.09.2015 over 90 dager er på 0,22 prosent. Det er svært lave konstaterte tap i porteføljen.

Resultat

KLP Banken konsern har et driftsresultat før skatt på 34,4 millioner kroner ved utløpet av årets tre første kvartaler. Av dette er 17,3 millioner kroner resultatet for tredje kvartal isolert. Resultatet i tredje kvartal preges av god vekst i netto renteinntekter, men også betydelige verdifall på bankens verdipapirinvesteringer. Samlede netto renteinntekter i bankkonsernet utgjør 133,1 millioner kroner i årets ni første måneder. Av dette er 51,6 millioner kroner opptjent i tredje kvartal.

Samfunnsansvar

KLP publiserte i tredje kvartal en rapport om aksjeinvesteringenes karbonavtrykk. Rapporten viser at KLPs egne fond har redusert karbonutslippene som følge av at selskapet ikke lenger eier aksjer i kullselskaper. Det er gjennom verdipapirfondet for selskaper i fremvoksende markeder at effekten er størst, med en reduksjon på ca tolv prosent sammenlignet med referanseindeksen.

KLP har blitt medlem av Portfolio Decarbonization Coalition, et initiativ med formål å mobilisere institusjonelle investorer til å redusere karbonavtrykket av sine investeringer.

Siden 2013 har KLP samarbeidet med Norfund på utviklingsprosjekter i Afrika og Latin-Amerika knyttet til fornybar energi og nå også innenfor finanssektoren.

KLP samarbeider med Norsk Folkehjelp om å gjøre asylsøkeres hverdag litt lettere. En av hovedpilarene i samarbeidet er kunnskapsdeling der KLP-ansattes kompetanse innen pensjon, bank og forsikring brukes til å lage et kurs i privatøkonomi. Formålet er å ruste dem bedre til en ny hverdag i det norske samfunnet.

Fremtidsutsikter

Lav oljepris og fortsatt svake vekstutsikter globalt, gir lave renter samtidig som risikopåslag øker. Økte risikopåslag betyr at markedet forventer mer tap på gjeld i fremtiden. Den rådende usikkerheten understreker betydningen av å ha god soliditet til å stå imot markedsmessige svingninger med styrkede finansielle buffere.

Den ekstraordinære tilflyttingen som følge av at de andre tilbyderne av offentlig tjenstepensjon som forsikret løsning trakk seg ut av markedet, er nå gjennomført. Det arbeides aktivt med tiltak for å bedre skriftlig kundekommunikasjon, forbedring av arbeidsprosesser i pensjonsbehandlingen som vil bidra til å bedre kundeopplevelse.

KLP er kundeeiet. Arbeidet med å videreutvikle selskapets produkter og tjenester til beste for eiere og kunder står derfor helt sentralt. KLP vil også fremover ha fokus på god avkastning, lave kostnader og god service for å bidra til en konkurransedyktig verdiskaping i selskapet.

Oslo, 4. november 2015

Styret i Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringselskap

Liv Kari Eskeland
Leder

Egil Johansen
Nestleder

Marit Torgersen

Jan Helge Gulbrandsen

Cathrine Klouman

Lars Vorland

Susanne Torp-Hansen
Valgt av og blant de ansatte

Freddy Larsen
Valgt av og blant de ansatte

Resultatregnskap

KLP konsern

Note	Millioner kroner	3. kvartal 2015	3. kvartal 2014	01.01.2015- 30.09.2015	01.01.2014- 30.09.2014	Året 2014
3	Premieinntekter for egen regning	6 814	17 408	33 075	55 454	63 611
	Netto avkastning fra finansielle eiendeler	3 222	2 993	10 009	8 947	12 185
	Netto renteinntekter bank	52	29	133	92	133
	Realiserte og urealiserte gevinster og tap på finansielle instrumenter	-6 589	1 217	-4 219	8 837	13 809
8	Netto inntekter fra investeringseiendommer	585	623	2 794	2 010	4 054
4	Andre inntekter	226	218	698	613	871
	Minoritetens andel av avkastning på finansielle instrumenter	1 820	-168	222	-1 935	-3 343
	Sum netto inntekter	6 129	22 320	42 713	74 019	91 321
	Erstatninger for egen regning	-4 030	-3 888	-12 116	-14 813	-18 643
	Endring i forsikringsmessige avsetninger	-4 512	-15 212	-26 360	-45 928	-51 848
5	Rentekostnad og verdiendring ansvarlig lån og fondsobligasjonslån	-1 100	25	-1 195	-200	-807
6	Driftskostnader	-338	-149	-1 032	-790	-1 167
7	Andre kostnader	-219	-211	-654	-578	-800
	Sum kostnader	-10 200	-19 434	-41 357	-62 309	-73 265
	Driftsresultat	-4 071	2 886	1 356	11 710	18 056
	Til/fra kursreguleringsfond i livsforsikring	3 471	-1 732	2 078	-7 896	-9 130
	Til/fra tilleggsavsetning og bufferavsetning i livsforsikring	0	0	57	0	-3 415
	Midler tilført forsikringskundene i livsforsikring	1 155	-522	-1 601	-2 385	-4 322
	Resultat før skatt	555	632	1 889	1 430	1 189
	Skattekostnad ¹	-218	-42	-578	-145	-324
	Resultat	337	590	1 312	1 285	865
	Aktuarielle gevinster og tap på ytelsesbaserte pensjonsordninger - ytelser til ansatte	93	-98	93	-137	-218
	Justering av forsikringsforpliktelsene	-9	15	-9	15	20
	Skatt på poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet	-23	0	-23	0	53
	Poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet	61	-84	61	-122	-144
	Revaluering eiendommer til bruk i egen virksomhet	19	15	97	157	195
	Valutaomregning utenlandske datterselskaper	820	-77	875	-411	-678
	Justering av forsikringsforpliktelsene	-820	77	-875	411	678
	Skatt på poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet	-5	0	-26	0	-53
	Poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet når særlige vilkår er oppfylt	14	15	71	157	142
	Sum utvidet resultat	75	-69	132	35	-2
	Totalresultat	412	521	1 444	1 320	863
	¹ Minoritetens andel av skattekostnad.	-47	-48	-133	-74	-114

Balanse

KLP konsern

Note	Millioner kroner	30.09.15	30.09.14	31.12.14
	Utsatt skattefordel	0	0	88
	Andre immaterielle eiendeler	503	412	448
	Varige driftsmidler	1 273	1 162	1 198
	Investeringer i tilknyttede selskaper og felleskontrollert virksomhet	340	198	248
8,11	Investeringseiendom	51 602	40 953	44 467
9,14	Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall	38 464	29 376	30 620
9,14	Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer	90 153	83 493	86 974
9,11,14	Utlån kommuner, bedrifter og personkunder til virkelig verdi over resultat	2 089	2 162	2 269
9,14	Utlån kommuner, bedrifter og personkunder til amortisert kost	75 414	59 486	64 741
9,11,14	Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi over resultat	144 955	136 400	152 489
9,11	Egenkapitalinstrumenter til virkelig verdi over resultat	106 453	93 534	101 123
9,11,14	Finansielle derivater	1 363	1 244	1 785
9	Fordringer	10 465	17 751	1 345
9	Eiendeler i innskuddsbasert livsforsikring	1 080	775	842
	Kontanter og bankinnskudd	2 578	3 385	2 257
	SUM EIENDELER	526 731	470 331	490 894
	Innskutt egenkapital	10 404	8 964	9 173
	Opptjent egenkapital	9 829	8 929	8 471
	SUM EGENKAPITAL	20 233	17 893	17 644
9,10	Fondsobligasjonslån	1 518	1 050	1 253
9,10	Ansvarlig lånekapital	9 337	3 057	3 423
18	Pensjonsforpliktelse	711	660	755
15	Forsikringsmessige avsetninger i livsforsikring	406 753	369 094	379 912
15	Avsetninger i innskuddsbasert livsforsikring	1 080	775	842
	Premie-, erstatnings-, og sikkerhetsfondsavsetning i skadeforsikring	2 845	2 747	2 555
9,10	Utstedt obligasjonslån med fortrinnsrett	17 024	16 733	18 468
9,10	Gjeld til kredittinstitusjoner	4 552	4 936	5 220
9,10	Gjeld til og innskudd kunder	7 279	5 486	6 251
9,11	Finansielle derivater	8 295	2 758	11 549
	Utsatt skatt	310	92	170
17	Annen kortsiktig gjeld	4 831	13 149	5 885
	Minoritetsinteresse klassifisert som gjeld	41 962	31 901	36 968
	SUM GJELD	506 497	452 438	473 250
	SUM EGENKAPITAL OG GJELD	526 731	470 331	490 894
	Betingede forpliktelse	14 455	7 833	13 256

Egenkapitaloppstilling

KLP konsern

2015 Millioner kroner	Innskutt egenkapital	Opptjent egenkapital	Sum egenkapital
Egenkapital 01.01.2015 ¹	9 173	8 385	17 558
Resultat		1 312	1 312
Poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet		61	61
Poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet når særlige vilkår er oppfylt		71	71
Sum utvidet resultat		132	132
Sum totalresultat		1 444	1 444
Netto innbetalt egenkapitaltilskudd	1 231		1 231
Sum transaksjoner med eierne	1 231		1 231
Egenkapital 30.09.2015	10 404	9 829	20 233

2014 Millioner kroner	Innskutt egenkapital	Opptjent egenkapital	Sum egenkapital
Egenkapital 01.01.2014 ¹	7 659	7 523	15 182
Resultat		1 285	1 285
Poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet		-122	-122
Poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet når særlige vilkår er oppfylt		157	157
Sum utvidet resultat		35	35
Sum totalresultat		1 320	1 320
Netto innbetalt egenkapitaltilskudd	1 305		1 305
Sum transaksjoner med eierne	1 305		1 305
Egenkapital 30.09.2014	8 964	8 843	17 807

¹ IB 01.01.2014 er endret pga. reklassifisering av fond i KLP Skadeforsikring AS med 86 millioner kroner.

Kontantstrømoppstilling

KLP konsern

Millioner kroner	01.01.2015- 30.09.2015	01.01.2015- 30.06.2015	01.01.2015- 31.03.2015	01.01.2014- 31.12.2014	01.01.2014- 30.09.2014
Netto kontantstrømmer fra operasjonelle aktivitet	-4 314	758	1 198	-3 819	-999
Netto kontantstrømmer fra investeringsaktiviteter ¹⁾	-107	-75	-30	-162	-105
Netto kontantstrømmer fra finansieringsaktiviteter ²⁾	4 743	4 445	-105	3 342	1 593
Netto endring i kontanter og bankinnskudd	321	5 127	1 063	-639	489
Beholdning av kontanter og bankinnskudd ved periodens begynnelse	2 257	2 257	2 257	2 896	2 896
Beholdning av kontanter og bankinnskudd ved periodens slutt	2 578	7 384	3 320	2 257	3 385

¹⁾ Utbetaling ved kjøp av driftsmidler.

²⁾ Netto innbetaling av egenkapitaltilskudd, opptak og nedbetaling av gjeld.

Noter til regnskapet

KLP konsern

Note 1 REGNSKAPSPRINSIPPER OG ESTIMATER

Regnskapsprinsipper

Regnskapet i denne delårsrapporten viser konsernregnskapet og selskapsregnskapet til Kommunal Landspensjonskasse (KLP) for perioden 01.01.2015 – 30.09.2015.

Den delen av delårsrapporten som gjelder konsernregnskapet er utarbeidet i henhold til IAS 34 Delårsrapportering.

De samme regnskapsprinsippene og beregningsmetoder er fulgt i delårsregnskapet som i siste årsregnskap hvis ikke annet er angitt.

Delårsregnskapet inneholder ikke all informasjon som kreves av et fullstendig årsregnskap, og denne delårsrapporten bør leses i sammenheng med årsregnskapet for 2014. Dette ligger tilgjengelig på KLPs hjemmeside klp.no.

Regnskapsestimater

Ved utarbeidelse av delårsregnskapet har ledelsen utøvet skjønn og benyttet estimater og forutsetninger som påvirker regnskapstallene. Faktiske tall kan derfor avvike fra benyttede estimater.

Pensjonsforpliktelser egne ansatte

Norsk Regnskapsstiftelse publiserte 31. august en oppdatert versjon av veiledning om pensjonsforutsetninger, som viser noe endring i parameterne i forhold til 31.12.2014. De angitte beregningsforutsetningene er beheftet med usikkerhet, og konsernet må selv fastsette forutsetningene basert på en konkret vurdering av sin pensjonsordning.

Forutsetninger	30.09.15	31.12.14	Endring
Diskonteringsrente	2,50 %	2,30 %	0,20 %
Lønnsvekst	2,50 %	2,75 %	-0,25 %
Folketrygdens grunnbeløp (G)	2,25 %	2,50 %	-0,25 %
Pensjonsregulering	1,48 %	1,73 %	-0,25 %
Arbeidsgiveravgiftssats	14,10 %	14,10 %	0,00 %

Effekten av endringene i pensjonsforutsetningene reduserer pensjonsforpliktelsen for egne ansatte med 93 millioner kroner.

Note 2 SEGMENTINFORMASJON

Millioner kroner	Kollektiv pensjon offentlig			Kollektiv pensjon privat			Skadeforsikring		
	01.01.15- 30.09.15	01.01.14- 30.09.14	Året 2014	01.01.15- 30.09.15	01.01.14- 30.09.14	Året 2014	01.01.15- 30.09.15	01.01.14- 30.09.14	Året 2014
Premieinntekter f.e.r. fra eksterne kunder ¹	31 946	54 509	62 379	378	325	410	750	621	823
Premieinntekter f.e.r. fra andre konsernselskaper ¹	39	61	76	0	0	0	18	2	19
Netto finansinntekter fra investeringer	9 165	17 063	25 204	21	101	139	98	169	240
Øvrige inntekter fra eksterne kunder	797	830	1 224	1	1	2	1	1	1
Øvrige inntekter fra andre konsernselskaper	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Minoritetens andel av avkastning på finansielle instrumenter									
Sum inntekter	41 947	72 463	88 882	401	427	551	867	793	1 083
Erstatninger f.e.r.	-11 397	-14 292	-17 996	-63	-49	-66	-656	-472	-581
Forsikringsmessige avsetninger f.e.r.	-26 040	-45 578	-51 405	-315	-337	-441	-5	-14	-1
Kostnader innlån	-1 195	-200	-807	0	0	0	0	0	0
Driftskostnader eksklusive avskrivninger	-649	-489	-692	-32	-29	-42	-157	-135	-193
Avskrivninger	-55	-59	-79	-1	-1	-1	-2	-3	-4
Andre kostnader	-655	-578	-799	0	0	0	0	0	0
Sum kostnader	-39 991	-61 196	-71 777	-410	-416	-550	-821	-625	-779
Driftsresultat	1 957	11 268	17 105	-10	11	1	46	168	304
Midler tilført forsikringskundene ²	-344	-9 829	-16 146	-6	-26	-23	0	0	0
Resultat før skatt	1 613	1 439	959	-16	-15	-23	46	168	304
Skattekostnad	-226	0	35	0	0	0	-22	-35	-64
Resultat etter skatt	1 387	1 439	994	-16	-15	-23	24	133	240
Endring i utvidet resultat	84	-122	-143	1	-1	-2	8	-13	-16
Totalresultat	1 471	1 317	852	-15	-16	-25	32	120	223
Eiendeler	446 600	403 398	415 030	2 619	2 179	2 270	4 172	4 009	3 945
Gjeld	466 757	385 687	397 576	2 505	2 067	2 167	3 018	2 914	2 824

¹ Premieinntekter omfatter premieinntekter for egen regning inkludert sparepremie og overført premiereserve fra andre selskaper

² Midler tilført forsikringskundene inkluderer overføring til premiefond, avsetninger til kursreguleringsfond, avsetninger til tilleggsavsetninger og andre avsetninger av overskuddsmidler til forsikringskundene.

Note 2 SEGMENTINFORMASJON (FORTS.)

Millioner kroner	Bank			Kapitalforvaltning			Øvrige		
	01.01.15- 30.09.15	01.01.14- 30.09.14	Året 2014	01.01.15- 30.09.15	01.01.14- 30.09.14	Året 2014	01.01.15- 30.09.15	01.01.14- 30.09.14	Året 2014
Premieinntekter f.e.r. fra eksterne kunder ¹	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Premieinntekter f.e.r. fra andre konsernselskaper ¹	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Netto finansinntekter fra investeringer	105	136	118	4	5	6	0	0	0
Øvrige inntekter fra eksterne kunder	8	0	10	0	0	0	6	5	8
Øvrige inntekter fra andre konsernselskaper	43	0	58	227	207	419	0	0	0
Minoritetens andel av avkastning på finansielle instrumenter									
Sum inntekter	156	136	186	231	212	424	6	6	8
Erstatninger f.e.r.	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Forsikringsmessige avsetninger f.e.r.	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kostnader innlån	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Driftskostnader eksklusive avskrivninger	-120	-104	-155	-183	-166	-366	-6	-5	-7
Avskrivninger	-2	-2	-3	-3	-3	-2	0	0	0
Andre kostnader	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sum kostnader	-122	-106	-158	-186	-169	-368	-6	-5	-7
Driftsresultat	34	30	28	45	43	56	0	0	1
Midler tilført forsikringskundene ²	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Resultat før skatt	34	30	28	45	43	56	0	0	1
Skattekostnad	-10	-8	-7	-13	-12	-14	0	0	0
Resultat etter skatt	24	22	21	32	31	42	0	0	0
Endring i utvidet resultat	3	-2	-4	0	0	0	0	0	0
Totalresultat	27	19	16	32	31	42	0	0	0
Eiendeler	29 267	27 674	29 755	376	331	360	11	10	11
Gjeld	27 772	26 386	28 470	154	140	176	2	2	4

Note 2 SEGMENTINFORMASJON (FORTS.)

Millioner kroner	Elimineringer			Sum		
	01.01.15- 30.09.15	01.01.14- 30.09.14	Året 2014	01.01.15- 30.09.15	01.01.14- 30.09.14	Året 2014
Premieinntekter f.e.r. fra eksterne kunder ¹	0	0	0	33 075	55 454	63 611
Premieinntekter f.e.r. fra andre konsernselskaper ¹	-57	-63	-95	0	0	0
Netto finansinntekter fra investeringer	-675	2 413	4 474	8 717	19 887	30 181
Øvrige inntekter fra eksterne kunder	-116	-225	-375	698	613	871
Øvrige inntekter fra andre konsernselskaper	-270	-207	-477	0	0	0
Minoritetens andel av avkastning på finansielle instrumenter	222	-1 935	-3 343	222	-1 935	-3 343
Sum inntekter	-895	-17	186	42 713	74 019	91 321
Erstatninger f.e.r.	0	0	0	-12 116	-14 813	-18 643
Forsikringsmessige avsetninger f.e.r.	0	1	0	-26 360	-45 928	-51 848
Kostnader innlån	0	0	0	-1 195	-200	-807
Driftskostnader eksklusive avskrivninger	195	222	396	-953	-704	-1 059
Avskrivninger	-17	-17	-20	-80	-85	-109
Andre kostnader	1	0	0	-654	-578	-800
Sum kostnader	179	206	376	-41 357	-62 309	-73 265
Driftsresultat	-716	189	562	1 356	11 710	18 056
Midler tilført forsikringskundene ²	884	-425	-698	534	-10 280	-16 867
Resultat før skatt	167	-236	-136	1 889	1 430	1 189
Skattekostnad	-308	-90	-273	-578	-145	-324
Resultat etter skatt	-140	-326	-409	1 312	1 285	865
Endring i utvidet resultat	36	174	164	132	35	-2
Totalresultat	-104	-152	-245	1 444	1 320	863
Eiendeler	43 687	32 731	39 522	526 731	470 331	490 894
Gjeld	46 602	35 241	42 034	506 497	452 438	473 250

KLP konsernets virksomhet er inndelt i de fem områdene kollektiv pensjon offentlig, kollektiv pensjon privat, skadeforsikring, bank og kapitalforvaltning. All virksomhet er rettet mot kunder i Norge.

Kollektiv pensjon offentlig

Kommunal Landspensjonskasse tilbyr kollektiv offentlig tjenstepensjon.

Kollektiv pensjon privat

KLP Bedriftspensjon AS tilbyr produkter til foretak innen både offentlig og privat sektor.

Skadeforsikring

KLP Skadeforsikring AS tilbyr ting- og personskadeprodukter til arbeidsgivere innen offentlig og privat sektor. I tillegg tilbys et bredt spekter av standard forsikringsprodukter til personmarkedet.

Bank

KLPs bankvirksomhet omfatter selskapene KLP Bankholding AS og dets heleide datterselskaper: KLP Banken AS, KLP Kommunekreditt AS og KLP Boligkreditt AS. Bankvirksomheten omfatter tjenester som innskudd og utlån til personmarkedet, samt utlån med offentlig garanti.

Kapitalforvaltning

Kapitalforvaltning tilbys fra selskapet KLP Kapitalforvaltning AS. Selskapet tilbyr et bredt utvalg av verdipapirfond både til personkunder og institusjonelle kunder. Verdipapirforvaltningen har en samfunnsansvarlig profil.

Øvrig

Øvrige segmenter består av KLP Forsikringservice AS som tilbyr et bredt tjenestespekter til kommunale pensjonskasser.

Note 3 PREMIEINNTEKTER FOR EGEN REGNING

Millioner kroner	3. kvartal 2015	3. kvartal 2014	01.01.2015 -30.09.2015	01.01.2014 -30.09.2014	Året 2014
Forfalte premier, brutto	7 092	7 518	23 672	24 348	33 300
Avgitte gjenforsikringspremier	-13	-11	2	-1	-12
Overføring av premiereserve fra andre ¹	-266	9 901	9 402	31 108	30 324
Sum premieinntekter for egen regning	6 814	17 408	33 075	55 454	63 611

¹ «Overføring av premiereserver fra andre» for 3. kvartal 2015 er negativ. Årsaken til dette er at KLP først ved endelig sluttavregning for tilflytting av nye kunder får opplyst kundenes respektive fordeling mellom premiereserve, tilleggsavsetninger og premiefond. Ved sluttavregningen gjøres det derfor en ompostering fra premiereserve til premiefond og tilleggsavsetninger.

Note 4 ANDRE INNTEKTER

Millioner kroner	3. kvartal 2015	3. kvartal 2014	01.01.2015 -30.09.2015	01.01.2014 -30.09.2014	Året 2014
Tilskudd AFP	218	200	646	564	775
Øvrige inntekter	8	18	51	48	95
Sum andre inntekter	226	218	698	613	871

Note 5 RENTEKOSTNAD OG VERDIENDRING ANSVARLIGE LÅN OG FONDSOBLIGASJONSLÅN

Millioner kroner	3. kvartal 2015	3. kvartal 2014	01.01.2015 - 30.09.2015	01.01.2014 - 30.09.2014	Året 2014
ANSVARLIGE LÅN					
Rentekostnader ¹	-114	-37	-204	-112	-165
Verdiendring	-746	106	-697	66	-259
Sum rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån	-860	69	-901	-46	-424
FONDSOBLIGASJONSLÅN					
Rentekostnader	-16	-12	-44	-34	-49
Verdiendring	-225	-32	-249	-119	-333
Sum rentekostnader og verdiendring fondsobligasjonslån	-241	-44	-294	-153	-382
Sum rentekostnad og verdiendring ansvarlig lån og fondsobligasjonslån	-1 100	25	-1 195	-200	-807

¹ Rentekostnader inkluderer amortisering av underkurs.

Noten gir en spesifisering av linjen «Rentekostnad og verdiendring ansvarlig lån og fondsobligasjonslån» fordelt på rentekostnader og verdiendring i periodene angitt.

Verdiendringene kommer i stor grad av at lånene er denominert i utenlandsk valuta. Det ene evigvarende ansvarlige lånet er utstedt i euro, mens det andre evigvarende ansvarlige lånet og fondsobligasjonslånet er utstedt i japanske yen. I 2.kvartal 2015 ble det tatt opp et nytt tidsbegrenset ansvarlig lån på 600 millioner euro.

Note 6 DRIFTSKOSTNADER

Millioner kroner	3. kvartal 2015	3. kvartal 2014	01.01.2015 - 30.09.2015	01.01.2014 - 30.09.2014	Året 2014
Personalkostnader ¹	252	115	605	420	605
Avskrivninger	27	27	80	81	109
Andre driftskostnader	59	7	347	289	454
Sum driftskostnader	338	149	1 032	790	1 167

¹ I 3. kvartal 2014 ble det inntektsført en planendring på pensjon egne ansatte med NOK 102 millioner.

Note 7 ANDRE KOSTNADER

Millioner kroner	3 kvartal 2015	3. kvartal 2014	01.01.2015 - 30.09.2015	01.01.2014 - 30.09.2014	Året 2014
Kostnader AFP	218	200	646	564	775
Andre kostnader	1	11	8	14	25
Sum andre kostnader	219	211	654	578	800

Note 8 INVESTERINGSEIENDOM

Millioner kroner	3. kvartal 2015	3. kvartal 2014	01.01.2015 -30.09.2015	01.01.2014 -30.09.2014	Året 2014
RESULTAT: NETTO INNTEKTER FRA INVESTERINGSEIENDOMMER					
Netto leieinntekter m.v.	608	487	1 830	1 532	2 033
Verdiregulering	797	46	1 839	49	1 343
Valutaomregning utenlandske datterselskaper	- 820	90	- 875	429	678
Netto inntekter fra investeringseiendommer	585	623	2 794	2 010	4 054

Millioner kroner	30.09.15	30.09.14	Året 2014
BALANSE: INVESTERINGSEIENDOM			
Investeringseiendom 01.01	44 467	39 744	39 744
Verdiregulering	1 839	49	1 343
Netto avgang/tilgang	5 232	1 140	3 357
Øvrige endringer	63	21	23
Investeringseiendom 30.09/31.12	51 602	40 953	44 467

Note 9 VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE EIENDELER OG FORPLIKTELSER

Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel eller forpliktelse ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og -forhold. Et finansielt instrument anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettingstjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forekommende transaksjoner på armlengdes avstand. Dersom markedet for verdipapiret ikke er aktivt, eller verdipapiret ikke er notert på børs eller tilsvarende, benytter KLP verdsettelsesteknikker for å fastsette virkelig verdi. Disse baseres bl.a. på informasjon om nylige gjennomførte transaksjoner på forretningsmessige vilkår, henvisning til omsetning av lignende instrumenter og prising ved hjelp av eksternt innhentede rentekurver og rentedifferansekurver. Estimatenes bygger i størst mulig grad på eksterne observerbare markedsdata, og i liten grad på selskapsespesifikk informasjon.

De ulike finansielle instrumenter prises dermed på følgende måte:

a) Aksjer (noterte)

Likvide aksjer verdsettes som hovedregel på basis av priser levert fra indekssleverandør. Samtidig sammenlignes priser mellom ulike kilder for å fange opp eventuelle feil.

Følgende kilder benyttes for aksjer:

- Oslo Børs
- Morgan Stanley Capital International (MSCI)
- Reuters

Oslo Børs har førsteprioritet, deretter MSCI og til slutt Reuters.

b) Aksjer (unoterte)

Konsernet benytter, så langt det lar seg gjøre, bransje anbefalingene til Verdipapirfondenes forening.

Dette innebærer i hovedtrekk følgende:

Sist omsatt kurs har hovedprioritet. Dersom sist omsatt kurs ligger utenfor salgs-/kjøpskursen i markedet, justeres pris deretter. Det vil si at hvis sist omsatt er under salgskurs, justeres pris opp til salgskursen. Hvis den er over kjøpskurs justeres den ned til kjøpskursen. Dersom prisbildet anses som utdatert justeres prisen etter en markedsindeks. Selskapet har valgt Oslo Børs sin smallcap indeks (OSESX) som en tilnærming for unoterte aksjer.

For aksjer hvor svært lite informasjon foreligger, så hentes det inn vurderinger fra meglere som benyttes som grunnlag for å estimere en antatt markedspris.

c) Utenlandske rentepapirer

Utenlandske rentepapirer prises som hovedregel på bakgrunn av priser innhentet fra indekssleverandør. Samtidig sammenlignes priser mellom flere ulike kilder for å fange opp eventuelle feil. Følgende kilder benyttes:

- Barclays Capital Indices
- Bloomberg
- Reuters

Barclays Capital Indices har førsteprioritet (de dekker henholdsvis stat og foretaksobligasjoner). Deretter benyttes Bloomberg foran Reuters med bakgrunn i Bloombergs priskilde Business Valuator Accredited in Litigation (BVAL). BVAL inneholder verifiserte priser fra Bloomberg.

Note 9 VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE EIENDELER OG FORPLIKTELSER (FORTS.)

d) Norske rentepapirer - stat

Til prising av norske statsobligasjoner benyttes Bloomberg som kilde. Det er Oslo Børs som leverer prisen (via Bloomberg). Kursene sammenlignes med kursene fra Reuters for å avdekke eventuelle feil.

e) Norske rentepapirer - annet enn stat

Norske rentepapirer unntatt stat prises hovedsakelig direkte på kurser fra Nordic Bond Pricing. For de papirene som ikke inngår hos Nordic Bond Pricing prises teoretisk. Ved teoretisk prising benyttes en nullkuponkurve, samt rentedifferansekurver til prisingen. Reuters benyttes som kilde til nullkuponkurven fra 0 til 10 år. Fra 12 år og over benyttes Bloomberg som kilde siden Reuters ikke leverer priser over 10 år. Rentedifferansekurvene mottas fra Verdipapirfondenes forening. Disse er basert på innhentede rentedifferansekurver fra fem ulike markedsaktører som blir omarbeidet til en snittkurve.

f) Rentepapirer utstedt av utenlandske foretak, men denominert i kroner

Virkelig verdi beregnes etter samme prinsipp som for norske rentepapirer beskrevet ovenfor.

g) Futures/FRA/IRF

Alle futureskontrakter til konsernet handles på børs. Reuters benyttes som priskilde. Det innhentes også priser fra en annen kilde som kontroll på at prisene fra Reuters er korrekte.

h) Opsjoner

Bloomberg benyttes som kilde for prising av opsjoner som handles på børs.

i) Renteswapper

Renteswapper verdsettes i en modell som hensyntar observerbare markedsdata som rentekurver og relevant kredittpåslag.

j) Lån med sikkerhet i pant

Prinsippene for beregning av virkelig verdi avhenger av hvorvidt utlånene har rentebinding eller ikke.

Utlån med rentebinding beregnes ved å neddiskontere kontrakts-festede kontantstrømmer med markedsrente inklusive en relevant risikomargin på balansedagen.

Utlån uten rentebinding anses tilnærmet lik bokført verdi da kontraktsbetingelsene løpende endres i takt med endring i markedsrentene.

k) Utlån til kommuner og foretak med kommunal garanti

Fordringene verdsettes ved hjelp av en verdsettelsesmodell som benytter relevante kredittpåslagsjusteringer innhentet i markedet. For utlånene som er til kommuner, fylkeskommuner og kommunalt støttede prosjekter benyttes observerbare rentekurver og kredittrentedifferansekurver i en verdsettelsesmodell som neddiskonterer fremtidig kontantstrøm. Kredittpåslagene som modellberegningene benytter tar utgangspunkt i kvoteringer fra tre ulike kursstillere. Det gjøres en vurdering av kvaliteten i kvoteringene ved å sammenlikne dem innbyrdes og mot forrige mottatte observasjon samt annen markedsinformasjon.

For garanterte utlån beregnes virkelig verdi som neddiskontert kontantstrøm basert på samme rentekurver som direktelånene, men kredittmarginen er i utgangspunktet basert på initiell margin. Garantier handles bilateralt (OTC) og ikke over åpne markedsplasser som for eksempel en børs og prises derfor ikke i markedet. Initiell margin det er inngått enighet om på inngåelsestidspunktet er det beste estimat for markedsplåslag på samme tidspunkt. Kredittverdigheten endrer seg ikke like mye for lånet som for garantisten eller låntaker hver for seg. Låntaker er oftest ikke kredittvurdert av kredittvurderingsbyråer eller banker. Garantisten er enten en kommune eller bank (eller begge deler – triple default lån). Statistiske analyser indikerer at kredittmarginen på garanterte lån svinger mindre enn på ikke-garanterte lån og obligasjoner. Garanterte lån kredittpåslagjusteres derfor ikke før garantisten har opplevd en signifikant ratingendring siden den initielle marginen ble satt. Konsernets utlån med både kommune- og bankgaranti kredittpåslagjusteres i forhold til initiell margin kun hvis begge garantistene har fått endret kreditt-rating signifikant siden utbetalingsdatoen.

l) Plasseringer hos kredittinstitusjoner

Plasseringer hos kredittinstitusjoner er innskudd med kort løpetid. Virkelig verdi beregnes ved å neddiskontere kontrakts-festede kontantstrømmer med markedsrente inklusive en relevant risikomargin på balansedagen.

m) Gjeld til kredittinstitusjoner

Disse transaksjonene verdsettes ved bruk av en verdsettelsesmodell, inkludert relevante kredittspredjusteringer innhentet i markedet.

n) Fordringer på kredittinstitusjoner, utlån til privatpersoner og innskudd fra kunder

Alle utlån og innskudd er uten rentebinding. Virkelig verdi av disse anses som tilnærmet lik bokført verdi da kontrakts-betingelsene løpende endres i takt med markedsrenten.

o) Ansvarlige lån

For lån notert på børs hvor det anses å være et aktivt marked brukes den observerbare prisen som virkelig verdi. For øvrige lån som ikke er en del av et aktivt marked fastsettes virkelig verdi ut i fra en intern verdsettelsesmodell basert på observerbare data.

p) Utstedt fondsobligasjon

Virkelig verdi i denne kategorien er fastsatt ut i fra interne verdsettelsesmodeller basert på eksterne observerbare data.

q) Utstedte obligasjoner med fortrinnsrett

Virkelig verdi i denne kategorien er fastsatt ved bruk av noterte kurser på Oslo Børs

r) Private Equity

Investeringer i Private Equity gjøres gjennom fond og fondens virkelige verdi baseres på rapporterte markedsverdier, som følger av International Private Equity and Venture Capital Valuation Guidelines (IPEV Guidelines). Disse retningslinjene fastsettes av European Venture Capital Association (EVCA) og baserer seg på prinsippet som tilnærmet markedsvurdering.

Note 9 VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE EIENDELER OG FORPLIKTELSER (FORTS.)

Tabellen under gir en nærmere spesifikasjon av innholdet i de ulike klassene av eiendeler og forpliktelser.

Millioner kroner	30.09.2015		30.09.2014		31.12.2014	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
GJELDSINSTRUMENTER SOM HOLDES TIL FORFALL						
- REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST						
Norske hold til forfall obligasjoner	11 417	12 476	10 767	11 920	10 384	11 831
Utenlandske hold til forfall obligasjoner	27 047	28 658	18 609	18 511	20 236	22 331
Sum gjeldsinstrumenter som holdes til forfall	38 464	41 134	29 376	30 431	30 620	34 162
GJELDSINSTRUMENTER KLASSIFISERT SOM LÅN OG FORDRINGER						
- REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST						
Norske obligasjonslån	29 950	32 997	27 212	30 258	27 640	31 527
Utenlandske obligasjonslån	60 187	66 207	56 264	62 606	59 307	66 576
Andre fordringer	16	16	18	18	27	27
Sum gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer	90 153	99 220	83 493	92 882	86 974	98 130
UTLÅN KOMMUNER, BEDRIFTER OG PERSONKUNDER						
- REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI OVER RESULTATET						
Lån til kommunal sektor eller foretak med kommunal garanti	2 089	2 089	2 162	2 162	2 269	2 269
Sum utlån kommuner, bedrifter og personkunder	2 089	2 089	2 162	2 162	2 269	2 269
UTLÅN KOMMUNER, BEDRIFTER OG PERSONKUNDER						
- REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST						
Utlån med sikkerhet i pant	14 092	14 165	12 323	12 342	12 787	12 808
Lån til kommunal sektor eller foretak med kommunal garanti	51 954	52 857	43 478	44 367	46 765	48 103
Utlån utland med sikkerhet i pant og offentlig garanti	9 368	9 381	3 685	3 685	5 189	5 189
Sum utlån kommuner, bedrifter og personkunder	75 414	76 403	59 486	60 393	64 741	66 100
GJELDSINSTRUMENTER - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI OVER RESULTAT						
Norske obligasjoner	44 643	44 643	51 537	51 537	51 342	51 342
Norske sertifikater	7 638	7 638	9 713	9 713	6 641	6 641
Utenlandske obligasjoner	75 998	75 998	63 776	63 776	72 998	72 998
Plassering hos kredittinstitusjoner	16 676	16 676	11 375	11 375	21 508	21 508
Sum gjeldsinstrumenter	144 955	144 955	136 400	136 400	152 489	152 489
EGENKAPITALINSTRUMENTER - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI OVER RESULTAT						
Aksjer	98 111	98 111	87 500	87 500	94 366	94 366
Aksjefond	7 462	7 462	5 370	5 370	6 184	6 184
Eiendomsfond	737	737	577	577	493	493
Alternative investeringer	143	143	88	88	81	81
Sum egenkapitalinstrumenter	106 453	106 453	93 534	93 534	101 123	101 123
FORDRINGER						
Fordringer i forbindelse med direkte forretninger	7 605	7 605	14 207	14 207	1 013	1 013
Fordringer i forbindelse med gjenforsikringsforretninger	69	69	34	34	19	19
Gjenforsikringsandel av ikke opptjent bruttopremie	0	0	1	1	0	0
Gjenforsikringsandel av brutto erstatningsavsetning	22	22	21	21	10	10
Andre fordringer	2 770	2 770	3 487	3 487	303	303
Sum lån og fordringer øvrige inkl. fordringer på forsikringstakere	10 465	10 465	17 751	17 751	1 345	1 345

Note 9 VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE EIENDELER OG FORPLIKTELSER (FORTS.)

Millioner kroner	30.09.2015		30.09.2014		31.12.2014	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
FINANSIELL GJELD - REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST						
Fondsobligasjonslån	1 518	1 292	1 050	1 045	1 253	1 262
Ansvarlige lånekapital	9 337	9 172	3 057	3 155	3 423	3 508
Gjeld til kredittinstitusjoner	2 917	2 917	3 511	3 511	3 219	3 219
Utstedt obligasjonslån med fortrinnsrett	17 024	17 024	16 733	16 733	18 468	18 468
Gjeld til og innskudd fra kunder	7 279	7 279	5 486	5 486	6 251	6 251
Sum finansiell gjeld	38 075	37 684	29 837	29 930	32 614	32 708
FINANSIELL GJELD - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI						
Gjeld til kredittinstitusjoner	1 635	1 635	1 425	1 425	2 001	2 001
Sum finansiell gjeld	1 635	1 635	1 425	1 425	2 001	2 001
Eiendeler i innskuddsbasert livsforsikring	1 080	1 080	775	775	842	842
Avsetninger i innskuddsbasert livsforsikring	1 080	1 080	775	775	842	842

Millioner kroner	30.09.2015		30.09.2014		31.12.2014	
	Eiendeler	Forpliktelseser	Eiendeler	Forpliktelseser	Eiendeler	Forpliktelseser
FINANSIELLE DERIVATER - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI						
Valutateterminer	175	6 707	327	1 898	455	10 236
Renteswapper	566	1 588	527	860	591	1 313
Rente- og valutawapper	555	0	99	0	312	0
Aksjeopsjoner	67	0	292	0	427	0
Sum finansielle derivater	1 363	8 295	1 244	2 758	1 785	11 549

Note 10 INNLÅN

Millioner kroner	Pålydende i NOK	Valuta	Rente	Forfall	Bokført verdi	Bokført verdi	Bokført verdi
					30.09.2015	30.09.2014	31.12.2014
EVIGVARENDE ANSVARLIG LÅN							
Kommunal Landspensjonskasse	2 372	EUR	Fast ¹	Evigvarende	2 927	2 491	2 825
Kommunal Landspensjonskasse	554	JPY	Fast ²	Evigvarende	688	566	599
TIDSBEGRENSET ANSVARLIG LÅN							
Kommunal Landspensjonskasse	5 163	EUR	Fast ³	2045	5 721	0	0
Sum ansvarlige lån	8 089				9 337	3 057	3 423
FONDSOBLIGASJONSLÅN							
Kommunal Landspensjonskasse	984	JPY	Fast ⁴	2034	1 518	1 050	1 253
Sum fondsobligasjonslån	984				1 518	1 050	1 253

¹ Lånet har et renteendringstidspunkt i 2017.² Lånet har et renteendringstidspunkt i 2016.³ Lånet har et renteendringstidspunkt i 2025.⁴ Lånet har et renteendringstidspunkt i 2034.

Note 10 INNLÅN (FORTS.)

Millioner kroner	Pålydende i NOK	Valuta	Rente	Forfall	Bokført verdi 30.09.2015	Bokført verdi 30.09.2014	Bokført verdi 31.12.2014
OBLIGASJONER MED FORTRINNSRETT							
KLP Kommunekreditt AS	0	SEK	Flytende	2015	0	0	0
KLP Kommunekreditt AS	0	NOK	Flytende	2015	0	1 679	1 301
KLP Kommunekreditt AS	0	NOK	Fast	2015	0	620	554
KLP Kommunekreditt AS	2 670	NOK	Flytende	2016	2 682	3 511	3 370
KLP Kommunekreditt AS	1 000	NOK	Fast	2017	1 017	1 008	1 014
KLP Kommunekreditt AS	4 000	NOK	Flytende	2017	4 018	4 011	4 011
KLP Kommunekreditt AS	4 000	NOK	Flytende	2018	4 011	3 508	3 506
KLP Kommunekreditt AS	2 000	NOK	Flytende	2019	2 002	1 501	2 001
KLP Kommunekreditt AS	750	NOK	Fast	2020	805	777	752
KLP Boligkreditt AS	600	NOK	Flytende	2017	602	0	603
KLP Boligkreditt AS	600	NOK	Flytende	2019	600	0	601
KLP Boligkreditt AS	1 200	NOK	Flytende	2021	1 203	0	602
Verdijusteringer					85	117	154
Sum obligasjoner med fortrinnsrett	16 820				17 024	16 733	18 468
GJELD TIL KREDITTINSTITUSJONER							
KLP Banken AS	0	NOK	Flytende	2014	0	301	0
KLP Banken AS	0	NOK	Flytende	2015	0	603	603
KLP Banken AS	800	NOK	Flytende	2016	802	803	803
KLP Banken AS	300	NOK	Fast	2017	304	304	308
KLP Banken AS	500	NOK	Flytende	2017	500	501	501
KLP Banken AS	200	NOK	Fast	2018	207	207	203
KLP Banken AS	500	NOK	Flytende	2018	502	503	503
KLP Banken AS	600	NOK	Flytende	2019	600	300	300
KLP Alfa Global Rente	908	NOK	Fast	2015	908	0	1 282
Kommunal Landspensjonskasse	0	NOK/EUR/USD	Flytende	2014	0	1 425	0
Kommunal Landspensjonskasse	728	NOK/EUR/USD	Flytende	2015	728	0	718
Annet					0	-10	0
Sum gjeld til kredittinstitusjoner	4 535				4 552	4 936	5 220
GJELD TIL OG INNSKUDD FRA KUNDER ⁵							
Privat	5 934	NOK			5 934	4 446	5 062
Næring	1 345	NOK			1 345	1 039	1 189
Sum gjeld til og innskudd fra kunder	7 279				7 279	5 486	6 251
Sum innlån	37 706				39 710	31 262	34 615

⁵ Det er ikke kontraktfestet forfall på innskudd.

Noten viser finansiell gjeld konsernet har ved periodeslutt, hvor mesteparten er finansiering til KLP Bank Konsernet. De angitte selskapene er utstedere av den finansielle gjelden som er beskrevet. Innskudd hører inn under KLP Banken AS.

Note 11 VIRKELIG VERDI HIERARKI

30.09.15 Millioner kroner	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Investeringseiendom	0	0	51 602	51 602
Tomter	0	0	862	862
Bygg	0	0	50 740	50 740
Utlån til virkelig verdi	0	2 089	0	2 089
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	41 053	87 245	0	128 298
Sertifikater	5 227	2 411	0	7 638
Obligasjoner	23 649	84 834	0	108 484
Obligasjonsfond	12 177	0	0	12 177
Utlån og fordringer	14 762	1 895	0	16 657
Aksjer og andeler	94 636	4 028	7 789	106 453
Aksjer	93 519	3 148	1 444	98 111
Aksjefond	1 117	0	73	1 190
Eiendomsfond	0	737	0	737
Spesialfond	0	143	0	143
Private Equity	0	0	6 272	6 272
Finansielle derivater	0	1 363	0	1 363
Sum eiendeler som regnskapsføres til virkelig verdi	150 451	96 620	59 391	306 461
FORPLIKTELSER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Finansielle derivater	0	8 295	0	8 295
Gjeld til andre kredittinstitusjoner og annen gjeld ¹	728	908	0	1 635
Sum forpliktelser regnskapsført til virkelig verdi	728	9 203	0	9 930

¹ Linjen «Gjeld til kredittinstitusjoner» i balansen inneholder forpliktelser målt til virkelig verdi og amortisert kost. Denne linjen er derfor ikke avstembar mot balansen. Forpliktelsene som måles til amortisert kost utgjør 2 917 millioner kroner per 30.09.2015.

Note 11 VIRKELIG VERDI HIERARKI (FORTS.)

30.09.14 Millioner kroner	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Investeringseiendom	0	0	40 953	40 953
Tomter	0	0	867	867
Bygg	0	0	40 085	40 085
Utlån til virkelig verdi	0	2 162	0	2 162
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	75 730	49 345	0	125 075
Sertifikater	5 774	3 939	0	9 713
Obligasjoner	57 939	45 406	0	103 345
Obligasjonsfond	12 017	0	0	12 017
Utlån og fordringer	8 134	3 192	0	11 326
Aksjer og andeler	84 007	4 055	5 472	93 534
Aksjer	83 027	3 391	1 082	87 500
Aksjefond	979	0	56	1 035
Eiendomsfond	0	577	0	577
Spesialfond	0	88	0	88
Private Equity	0	0	4 335	4 335
Finansielle derivater	0	1 244	0	1 244
Sum eiendeler som regnskapsføres til virkelig verdi	167 871	59 998	46 425	274 294
FORPLIKTELSER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Finansielle derivater	0	2 758	0	2 758
Gjeld til andre kredittinstitusjoner og annen gjeld ¹	513	912	0	1 425
Sum forpliktelser regnskapsført til virkelig verdi	513	3 670	0	4 183

Note 11 VIRKELIG VERDI HIERARKI (FORTS.)

31.12.14 Millioner kroner	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Investeringseiendom	0	0	44 467	44 467
Tomter	0	0	869	869
Bygg	0	0	43 598	43 598
Utlån til virkelig verdi	0	2 269	0	2 269
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	83 231	47 722	0	130 953
Sertifikater	4 047	2 593	0	6 641
Obligasjoner	67 012	45 129	0	112 140
Obligasjonsfond	12 172	0	0	12 172
Utlån og fordringer	18 232	3 303	0	21 536
Aksjer og andeler	91 222	3 591	6 310	101 123
Aksjer	90 117	3 017	977	94 110
Aksjefond	1 105	0	0	1 105
Eiendomsfond	0	493	0	493
Spesialfond	0	81	0	81
Private Equity	0	0	5 334	5 334
Finansielle derivater	0	1 785	0	1 785
Sum eiendeler som regnskapsføres til virkelig verdi	192 685	58 670	50 778	302 133
FORPLIKTELSER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Finansielle derivater	0	11 549	0	11 549
Gjeld til andre kredittinstitusjoner og annen gjeld ¹	719	1 283	0	2 001
Sum forpliktelser regnskapsført til virkelig verdi	719	12 832	0	13 550

Endringer i nivå 3, verdipapirer	Bokført verdi 30.09.2015	Bokført verdi 30.09.2014	Bokført verdi 31.12.2014
Inngående balanse 01.01	6 310	4 623	4 623
Solgt	-967	-436	-677
Kjøpt	1 812	973	1 299
Urealiserte endringer	634	313	1 065
Utgående balanse 30.09/31.12	7 789	5 472	6 310
Realisert gevinst/tap	98	92	182

Note 11 VIRKELIG VERDI HIERARKI (FORTS.)

Endringer i nivå 3, Investeringseiendom	Bokført verdi 30.09.2015	Bokført verdi 30.09.2014	Bokført verdi 31.12.2014
Inngående balanse 01.01	44 467	39 744	39 744
Netto tilgang	5 232	1 140	3 357
Urealiserte endringer	1 839	49	1 343
Øvrige endringer	63	21	23
Utgående balanse 30.09 / 31.12	51 602	40 953	44 467
Realisert gevinst / tap	0	0	0
Utgående balanse 30.09 / 31.12	59 391	46 425	50 778

Urealiserte endringer og Realisert gevinst/tap reflekteres på linjen «Netto verdiendringer på finansielle instrumenter» i konsernresultatet. Tabellene «Endringene i nivå 3» viser endringer i nivå 3 klassifiserte papirer i perioden angitt.

Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel eller forpliktelse ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og forhold. Høyeste kvalitet i forhold til virkelig verdi er basert på noterte kurser i et aktivt marked. Et finansielt instrument anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettingstjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forekommende transaksjoner på armlengdes avstand.

Nivå 1:

Instrumenter i dette nivået henter virkelig verdi fra noterte priser i et aktivt marked for identiske eiendeler eller forpliktelser som enheten har tilgang til ved rapporteringstidspunktet. Eksempler på instrumenter i nivå 1 er børsnoterte papirer .

Nivå 2:

Instrumenter i dette nivået henter virkelig verdi fra observerbare markedsdata. Dette inkluderer priser basert på identiske instrumenter, men hvor instrumentet ikke innehar høy nok omsetningsfrekvens og derfor ikke anses som omsatt i et aktivt marked, samt priser basert på tilsvarende eiendeler og prisledende indikatorer som kan bli bekreftet fra markedsinformasjon. Eksempler på instrumenter i nivå 2 er rentepapirer priset ut fra rentebaner.

Nivå 3:

Instrumenter på nivå 3 innehar ingen observerbare markedsdata eller omsettes i markeder ansett som inaktive. Prisen baseres hovedsakelig på egne beregninger hvor reell virkelig verdi kan avvike hvis instrumentet skulle blitt omsatt. Instrumentene som omfattes i nivå 3 hos konsernet er blant annet unoterte aksjer og Private Equity.

Verdsettelse rundt poster i de ulike nivåene er beskrevet i note 9. For beskrivelse av prising på investeringseiendom henvises det til årsrapporten.

For eiendeler som inngår i nivå 3 er det ikke blitt gjort noen sensitivitetsanalyse. For sensitivitetsanalyse for investeringseiendom henvises det til årsrapporten. En endring i variablene til prisingen er vurdert som lite signifikant for verdipapirene. På generelt grunnlag vil en endring i prisingen på 5 % gi en endring på 2 969 millioner kroner pr 30.09.2015, 2 321 millioner kroner pr 30.09.2014 og 2 539 millioner kroner pr 31.12.2014 for eiendelene i nivå 3. Investeringseiendom er forøvrig lagt til i denne noten, da det er utvidede krav til opplysninger rundt virkelig verdi som nå også omfatter investeringseiendom som måles til virkelig verdi i konsernet. Alt av investeringsiendom inngår i nivå 3.

Investeringsvalgporteføljen er ikke inkludert i tabellen.

Investeringsvalgporteføljen har 1 080 millioner kroner i finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi, alt i nivå 1. Per 30.09.2015 vil de 1 080 millioner kronene inngå med 514 millioner i aksjer og andeler i nivå 1, 563 millioner kroner i gjeldsinstrumenter til virkelig verdi i nivå 1 og det resterende er utlån og fordringer i nivå 1.

Hva gjelder flytting av papirer mellom nivåene er det lagt grenser på antall handelsdager og omsetningsmengde på aksjer for å skille nivå 1 og nivå 2. De generelle prinsippene rundt nivåfordeling går hovedsaklig på om eiendelen eller forpliktelsen er notert eller ikke, og om noteringen kan angis å være i et aktivt marked. For aksjer er det et ytterligere skille på handelsdager og omsetningsmengde som skiller ut noterte papirer som ikke inngår i aktivt marked. Ved flytting mellom nivåene tas det utgangspunkt i verdiene ved slutten av rapporteringsperioden.

For aksjer er det i 3. kvartal 2015 flyttet 163 millioner fra nivå 1 til nivå 2 og det er flyttet 69 millioner fra nivå 2 til nivå 1. For rentepapirer er det ingen endringer i 3. kvartal. Ved flytting mellom nivåene tas det forøvrig utgangspunkt i verdien ved periodeslutt. Ingen flyttinger er gjort til nivå 3.

Note 12 LIKVIDITETSRISIKO

Tabellen nedenfor spesifiserer selskapets finansielle forpliktelser klassifisert etter forfallsstruktur. Beløpene i tabellen er udiskonterte kontraktsmessige kontantstrømmer.

30.09.15 Millioner kroner	Innen 1 mnd.	1-12 mnd.	1-5 år	5-10 år	Over 10 år	Sum
Ansvarlig lån	14	3 276	1 675	6 927	0	11 892
Fondsobligasjonslån	0	93	248	311	1 586	2 238
Gjeld til og innskudd fra kunder (uten bestemt forfall)	7 279	0	0	0	0	7 279
Utstedt obligasjonslån med fortrinnsrett	0	414	15 244	1 997	0	17 656
Gjeld til kredittinstitusjoner	6 764	463	2 571	0	0	9 798
Finansielle derivater	2 983	3 407	1 592	219	-219	7 982
Leverandørgjeld	1 621	0	0	0	0	1 621
Betingede forpliktelser	14 455	0	0	0	0	14 455
Sum	33 115	7 654	21 331	9 454	1 367	72 921

Hensyntar man minoritetens andel, som følge av IFRS 10, reduseres derivater med forfall innen en mnd. med 478 millioner kroner, derivater med forfall mellom 1-12 mnd. med 77 millioner kroner og gjeld til kredittinstitusjoner med forfall innen 1 mnd. faller med 201 millioner kroner. Total reell likviditetsrisiko for konsernet blir da 72 166 millioner kroner.

30.09.14 Millioner kroner	Innen 1 mnd.	1-12 mnd.	1-5 år	5-10 år	Over 10 år	Sum
Ansvarlig lån	11	150	3 163	0	0	3 324
Fondsobligasjonslån	0	70	187	234	1 315	1 806
Gjeld til og innskudd fra kunder (uten bestemt forfall)	5 486	0	0	0	0	5 486
Utstedt obligasjonslån med fortrinnsrett	0	2 539	12 620	2 521	0	17 680
Gjeld til kredittinstitusjoner	1 326	911	2 760	0	0	4 998
Finansielle derivater	824	1 092	784	164	87	2 952
Leverandørgjeld	578	0	0	0	0	578
Gjenkjøpsavtaler	913	0	0	0	0	913
Betingede forpliktelser	7 833	0	0	0	0	7 833
Sum	16 971	4 762	19 514	2 919	1 402	45 568

Elimineres minoritetens andel reduseres derivater med forfall innen en mnd. med 72 millioner kroner og derivater med forfall mellom 1-12 mnd. med 63 millioner kroner. Totalt beløp for innfrielse av de finansielle forpliktelsene for konsernet blir da 45 433 millioner kroner.

Note 12 LIKVIDITETSRISIKO (FORTS.)

31.12.14 Millioner kroner	Innen 1 mnd.	1-12 mnd.	1-5 år	5-10 år	Over 10 år	Sum
Ansvarlig lån	0	167	3 506	0	0	3 673
Fondsobligasjonslån	0	55	218	273	1 448	1 994
Gjeld til og innskudd fra kunder (uten bestemt forfall)	6 251	0	0	0	0	6 251
Utstedt obligasjonslån med fortrinnsrett	0	2 190	15 789	1 474	0	19 453
Gjeld til kredittinstitusjoner	8 294	680	2 747	0	0	11 721
Finansielle derivater	6 200	3 288	1 779	199	-45	11 420
Leverandørgjeld	670	0	0	0	0	670
Betingede forpliktelser	13 256	0	0	0	0	13 256
Sum	35 952	6 379	24 040	1 946	1 402	68 437

Elimineres minoritetens andel reduseres derivater med forfall innen en mnd. med 1 959 millioner kroner, derivater med forfall mellom 1-12 mnd. med 639 millioner kroner, derivater med forfall mellom 1-5 år med 47 millioner kroner og forfall mellom 5-10 år med 58 millioner kroner. Call money med forfall innen en mnd. reduseres med 118 millioner. Total reell likviditetsrisiko for konsernet blir da 65 619 millioner kroner.

Tabellen over viser finansielle forpliktelser konsernet har samlet på rentebetalinger og innbetaling av hovedstol, basert på forfall. KLP Banken konsern innehar den største delen av de finansielle forpliktelsene i konsernet.

Med likviditetsrisiko menes risikoen for at konsernet ikke skal klare å innfri de finansielle forpliktelsene som det har. Risikoen for at konsernet ikke skal ha tilstrekkelig likviditet til å dekke kortsiktig gjeld og løpende drift er svært liten ettersom en stor del av eiendelene er likvide. Konsernet har betydelige midler investert i pengemarked, obligasjoner og aksjer som kan selges ved likviditetsbehov. Konsernets likviditetsstrategi innebærer at det til enhver tid skal ha tilstrekkelige likvide midler til å møte konsernets forpliktelser ved forfall, uten at det påløper kostnader av betydning knyttet til å frigjøre midler.

Aktivasammensetningen i konsernets porteføljer skal være tilstrekkelig likvid til å kunne dekke annet likviditetsbehov som kan oppstå. KLP Kapitalforvaltning forvalter likviditeten. Det er etablert interne rammer for størrelsen på likviditetsbeholdningen. Konsernets enhet for risikostyring overvåker og rapporterer utviklingen i likviditetsbeholdningen fortløpende. Konsernstyret fastsetter årlig en kapitalforvaltnings- og likviditetsstrategi for konsernet. Likviditetsstrategien inneholder blant annet rammer, ansvarsforhold, risikomål og beredskapsplan for likviditetsstyringen.

De største forpliktelsene i konsernet er forsikringsrelaterte og gjelder i all vesentlighet pensjonsforpliktelser. Disse forpliktelsene er fullfunderte og likviditetsstyringen håndteres på tilsvarende vis som øvrige forpliktelser.

Note 13 RENTERISIKO

30.09.15 Millioner kroner	Inntil 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 12 mnd.	Fra 1 år til 5 år	Fra 5 år til 10 år	Over 10 år	Endring i kontantstrøm 01.01.15- 30.09.2015	Sum	Sum justert for minoritetens andel
EIENDELER								
Aksjefondsandeler ¹	0	0	0	0	0	0	0	9
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	7	15	-106	-90	-228	-44	-446	-401
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	0	0	0	0	0	5	5	5
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	-30	-85	-1 068	-1 832	-1 369	188	-4 196	-1 346
Rentefondsandeler	-727	0	0	0	0	0	-727	-3 232
Spesialfond	0	0	0	0	0	0	0	26
Utlån og fordringer	0	-4	0	0	0	104	99	68
Utlån	0	0	0	0	0	201	201	201
Sum eiendeler	-751	-74	-1 174	-1 922	-1 596	453	-5 064	-4 671
FORPLIKTELSER								
Innskudd	0	0	0	0	0	-72	-72	-72
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapir	0	0	28	42	0	-198	-128	-128
Finansielle derivater klassifisert som gjeld	-6	9	126	196	2	49	377	286
Fondsobligasjon og ansvarlige lån	0	0	0	79	48	0	127	127
Gjeld til kredittinstitusjoner	0	0	0	0	0	-4	-4	-4
Sum forpliktelser	-6	9	154	317	50	-225	300	209
Sum før skatt	-756	-65	-1 020	-1 605	-1 546	229	-4 764	-4 461
Sum etter skatt	-552	-48	-745	-1 172	-1 129	167	-3 478	-3 257

¹ Aksjefondsandeler dekker den delen av fondet som ikke er aksjer, men som består av eiendeler omfattet av renterisiko; overskuddslikviditet i form av bankkontoer og derivater brukt til sikringsformål.

Note 13 RENTERISIKO (FORTS.)

30.09.14 Millioner kroner	Inntil 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 12 mnd.	Fra 1 år til 5 år	Fra 5 år til 10 år	Over 10 år	Endring i kontantstrøm 01.01.14- 30.09.2014	Sum	Sum justert for minoritetens andel
EIENDELER								
Aksjefondsandeler ¹	0	0	0	0	0	9	9	4
Alternative investeringer	0	0	0	0	0	0	0	0
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	25	4	-94	-122	-192	-61	-440	-402
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	0	0	0	0	0	4	4	4
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	-42	-95	-994	-1 321	-1 059	179	-3 333	-936
Rentefondsandeler	-732	0	0	0	0	18	-713	-2 662
Spesialfond	7	0	5	-10	0	5	7	-4
Utlån og fordringer	-1	-9	0	0	0	24	13	13
Utlån	0	0	0	0	0	159	159	159
Sum eiendeler	-743	-100	-1 083	-1 454	-1 251	337	-4 295	-3 823
FORPLIKTELSE								
Innskudd	0	0	0	0	0	-40	-40	-40
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapir	0	4	42	47	0	-151	-58	-58
Finansielle derivater klassifisert som gjeld	-8	2	153	111	2	57	317	316
Fondsobligasjon og ansvarlige lån	0	0	0	60	23	0	82	82
Gjeld til kredittinstitusjoner	0	0	0	0	0	-4	-4	-4
Sum forpliktelser	-8	6	195	218	25	-138	296	296
Sum før skatt	-751	-95	-889	-1 236	-1 226	199	-3 998	-3 527
Sum etter skatt	-548	-69	-649	-902	-895	145	-2 919	-2 575

Note 13 RENTERISIKO (FORTS.)

31.12.14 Millioner kroner	Inntil 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 12 mnd.	Fra 1 år til 5 år	Fra 5 år til 10 år	Over 10 år	Endring i kontantstrøm 01.01.14- 31.12.2014	Sum	Sum justert for minoritetens andel
EIENDELER								
Aksjefondsandeler ¹	0	0	0	0	0	14	14	9
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	21	10	-100	-95	-226	-79	-469	-404
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	0	0	0	0	0	6	6	6
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	-40	-77	-1 095	-1 669	-1 298	241	-3 937	-1 207
Rentefondsandeler	-639	0	0	0	0	28	-611	-3 092
Spesialfond	-20	28	0	-3	0	9	14	8
Utlån og fordringer	-2	-4	0	0	0	84	78	78
Utlån	0	0	0	0	0	185	185	185
Sum eiendeler	-680	-43	-1 195	-1 766	-1 524	487	-4 722	-4 416
FORPLIKTELSE								
Innskudd	0	0	0	0	0	-62	-62	-62
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapir	0	4	42	47	0	-215	-122	-122
Finansielle derivater klassifisert som gjeld	-5	11	161	110	2	75	355	293
Fondsobligasjon og ansvarlige lån	0	0	0	72	33	0	105	105
Gjeld til kredittinstitusjoner	0	0	0	0	0	-6	-6	-6
Sum forpliktelser	-5	15	203	229	35	-208	269	208
Sum før skatt	-685	-28	-992	-1 537	-1 488	279	-4 452	-4 209
Sum etter skatt	-500	-21	-724	-1 122	-1 087	203	-3 250	-3 072

Noten viser resultateffekten ved en økning i markedsrenten på én prosent, for virkelig verdi risiko og flytende rente risiko.

Endring i virkelig verdi (virkelig verdi risiko) vises i de fem første kolonnene, sortert etter forfallstidspunkt på papirene, og er beregnet ved endring i virkelig verdi på rentebærende instrumenter hvis renten hadde vært en prosent høyere ved periodeslutt. Kolonnen «Endring i kontantstrøm» (flytende rente risiko) viser endringen i kontantstrømmer hvis renten hadde vært en prosent høyere gjennom året det rapporteres på. Summen av disse reflekterer den samlede resultateffekten som scenarioet ved en prosents høyere rente hadde gitt konsernet i perioden det rapporteres på.

Virkelig verdi risiko gjelder fastrente papirer hvor markedsverdien på papiret svinger i motsatt takt av markedsrenten. Flytende rente risiko gjelder papirer som har flytende rente, hvor markedsverdien holder seg stabil, men hvor endring i markedsrente gir utslag i endrede løpende inntekter.

Rentepapirer, med følgende egenskaper og klassifiseringer, faller inn under noten; verdipapirer til virkelig verdi over resultatet (flytende og faste rentebetingelser), investeringer som holdes til forfall (kun de med flytende rentebetingelser) og lån og fordringer (kun de med flytende rentebetingelser). Konsernet har ingen rentepapirer klassifisert som tilgjengelig for salg.

KLP-konsernets investeringer i renteinstrumenter med fast rente, som regnskapsføres til amortisert kost, gir ingen endring i resultatregnskapet ved endring av markedsrente. Tilsvarende gjelder for utstedt gjeld med fast rente regnskapsført til amortisert kost.

Forsikringskontrakter med avkastningsgaranti endrer ikke regnskapsmessig verdi selv om rentenivået endres. Endring i rentenivå har heller ingen innvirkning på den garanterte avkastningen, men vil ha betydning for den oppnådde avkastning som skal dekke avkastningsgarantien. Det skyldes at forsikringsmidlene delvis investeres i gjeldsinstrumenter hvor kontantstrømmene skal bidra til å dekke avkastningsgarantien.

Note 14 KREDITTRISIKO

30.09.15 Millioner kroner	Investment grade AAA til BBB	Lavere Rating	Offentlig garanti	Bank og finans	Boliglån > 80% ¹	Boliglån < 80% ¹	Øvrige	Totalt	Totalt justert for minoritetens andel
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	35 207	0	83	5	0	0	3 169	38 464	38 464
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	71 041	0	921	0	0	0	18 191	90 153	90 137
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	97 850	544	3 095	5 323	0	0	9 309	116 121	106 607
Rentefond omløp	0	0	0	0	0	0	12 177	12 177	12 177
Utlån og fordringer	16 099	0	0	558	0	0	0	16 657	15 274
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	1 363	0	0	0	0	0	0	1 363	1 342
Utlån	0	0	54 711	0	12 549	1 493	8 750	77 503	77 503
Sum	221 560	544	58 811	5 885	12 549	1 493	51 595	352 438	341 504

Spesifisering av investment grade	AAA	AA	A	BBB	Sum Investment grade
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	17 975	2 527	10 602	4 104	35 207
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	23 563	13 440	30 939	3 099	71 041
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	28 470	21 937	33 185	14 258	97 850
Rentefond omløp	0	0	0	0	0
Utlån og fordringer	0	2 247	13 667	185	16 099
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	0	188	1 175	0	1 363
Utlån	0	0	0	0	0
Sum	70 008	40 339	89 568	21 645	221 560

30.09.14 Millioner kroner	Investment grade AAA til BBB	Lavere Rating	Offentlig garanti	Bank og finans	Boliglån > 80% ¹	Boliglån < 80% ¹	Øvrige	Totalt	Totalt justert for minoritetens andel
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	24 670	0	83	1 435	0	0	3 189	29 376	29 376
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	61 237	0	521	2 886	0	0	18 849	83 493	83 475
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	70 655	897	2 938	25 190	0	0	12 720	112 400	101 379
Rentefond omløp	0	0	0	0	0	0	12 017	12 017	12 017
Utlån og fordringer	8 911	0	0	3 073	0	0	0	11 984	10 915
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	1 244	0	0	0	0	0	0	1 244	1 216
Utlån	0	0	45 451	0	9 799	2 449	3 949	61 648	61 648
Sum	166 718	897	48 993	32 583	9 799	2 449	50 723	312 162	300 026

¹ Disse to kolonnene gir informasjon på andel boliglån med pantsikkerhet innenfor 80% av verdigrunnlag og boliglån som overgår 80% pantsikkerhet av verdigrunnlag.

Note 14 KREDITTRISIKO (FORTS.)

Spesifisering av investment grade	AAA	AA	A	BBB	Sum Investment grade
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	13 992	1 731	8 152	795	24 670
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	17 911	13 883	26 619	2 825	61 237
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	22 151	18 041	21 276	9 187	70 655
Rentefond omløp	0	0	0	0	0
Utlån og fordringer	0	4 043	4 868	0	8 912
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	0	329	915	0	1 244
Utlån	0	0	0	0	0
Sum	54 054	38 027	61 830	12 807	166 718

31.12.14 Millioner kroner	Investment grade AAA til BBB	Lavere Rating	Offentlig garanti	Bank og finans	Boliglån > 80% ¹	Boliglån < 80% ¹	Øvrige	Totalt	Totalt justert for minoritetens andel
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	25 973	0	81	1 380	0	0	3 185	30 620	30 620
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	65 097	0	524	3 783	0	0	17 570	86 974	86 947
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	78 877	96	3 098	25 502	0	0	11 207	118 780	110 194
Rentefond omløp	0	0	0	0	0	0	12 172	12 172	12 172
Utlån og fordringer	18 447	0	0	3 090	0	0	0	21 536	20 579
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	1 785	0	0	0	0	0	0	1 785	1 730
Utlån	0	0	49 708	0	11 165	1 505	4 632	67 010	67 010
Sum	190 179	96	53 411	33 755	11 165	1 505	48 766	338 878	329 252

Spesifisering av investment grade	AAA	AA	A	BBB	Sum Investment grade
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	13 457	1 988	9 723	806	25 973
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	16 803	15 601	29 821	2 872	65 097
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	21 836	21 495	24 574	10 972	78 877
Rentefond omløp	0	0	0	0	0
Utlån og fordringer	0	6 244	12 202	0	18 447
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	0	177	1 608	0	1 785
Utlån	0	0	0	0	0
Sum	52 096	45 504	77 929	14 650	190 179

Note 14 KREDITTRISIKO (FORTS.)

Med kredittisiko menes risikoen for at motparten ikke skal klare å møte sine forpliktelser til KLP Konsernet. I denne tabellen er kredittisikoen målt ved ratingbyråers estimater på hvor høy kredittverdighet de ulike utstederne av rentepapirer har. For eiendeler som ikke er ratet så er de lagt i andre kategorier som beskriver kredittisiko, eksempelvis sektor og garantier.

Det er lagt vekt på at kreditteksponeringen er diversifisert for å unngå konsentrasjon av kredittisiko mot enkelte debitorer. For å overvåke kredittisiko i utlånene og investeringene er det nedsatt en egen kredittkomite som møtes på jevnlig basis. Grensene for kredittisiko mot den enkelte debitor fastsettes av komiteen. Endringer i debitors kredittvurdering overvåkes og følges opp av KLP Kapitalforvaltning AS.

Konsernet har god balanse mellom norske obligasjoner og internasjonale obligasjoner, og har en portefølje av utelukkende gode kreditter. Konsernet har en høy konsentrasjon av gjeldsinstrumenter rettet mot norsk offentlig sektor, dog dette ikke impliserer konsentrasjonsrisiko i ordinær forstand siden motpartsrisikoen er vurdert som minimal i denne sektoren.

I noteinndelingen er det kun benyttet rating fra Standard & Poor's. Konsernet benytter seg også av rating fra Moody's Investor Services og Fitch Ratings og alle tre er likestilte som grunnlag for investeringer i rentepapirer. Tabellen viser eksponering mot ratingkategoriene som S&P benytter seg av, hvor AAA er tilknyttet papirer med høyest kredittverdighet. Det som er klassifisert som «Øvrige» er i all hovedsak verdipapirer utstedt av kraftselskaper og andre foretaksobligasjoner; dette beløper seg til 51,6 milliarder per 30.09.2015. KLP Konsernet har strenge retningslinjer for investeringer i rentepapirer, som også gjelder for investeringer som faller inn under kategorien Øvrige.

Linjene i noten er sammenfallende med balanseoppsettet. Unntakene er gjeldsinstrumenter til virkelig verdi som er delt opp i tre kategorier i noten og utlån som vist samlet i noten, men som befinner seg på to linjer i balansen (virkelig verdi og amortisert kost).

Som en følge av implementeringen av IFRS 10 skal konsernregnskapet vise enheter KLP konsernet anses å ha kontroll over. Dette gir inntrykk av en høyere risiko enn hva som er reelt, da risiko som konsernet ikke bærer vises i regnskapet. I ytterste kolonne vises det kun selskaper, og faktisk eierskap i fond som konsernet har ved periodeslutt.

Millioner kroner	30.09.15		30.09.14		31.12.14	
	Konsolidert	Justert for minoritetens andel	Konsolidert	Justert for minoritetens andel	Konsolidert	Justert for minoritetens andel
TI STØRSTE MOTPARTER						
Motpart 1	13 061	12 651	12 767	12 737	11 623	11 583
Motpart 2	9 510	8 927	8 521	7 968	9 745	9 441
Motpart 3	8 745	8 745	6 678	6 678	6 749	6 749
Motpart 4	6 256	6 256	4 941	4 907	5 490	5 490
Motpart 5	5 643	5 581	4 171	3 863	5 420	4 773
Motpart 6	4 587	4 179	3 511	3 440	4 748	4 704
Motpart 7	4 186	3 678	3 369	3 292	3 563	3 438
Motpart 8	3 287	3 287	3 088	3 056	3 226	3 195
Motpart 9	3 273	3 238	3 004	3 004	3 164	3 164
Motpart 10	3 264	3 209	2 952	2 842	3 137	2 994
Totalt	61 812	59 752	53 002	51 788	56 866	55 531

Tabellen ovenfor viser de ti største motpartene KLP Konsernet har eksponering mot. Beløpene oppgitt er balanseført verdi. «Justert for minoritetens andel» inkluderer kun det som er i konsernets eie og hvor konsernet innehar reell kredittisiko. Majoriteten av de ti største motpartene er enten finansinstitusjoner eller motparter omfattet av en offentlig garanti (statlig eller kommunal garanti).

Note 15 FORSIKRINGSMESSIGE AVSETNINGER I LIVSFORSIKRING

Millioner kroner	30.09.15	30.09.14	31.12.14
Premiereserve - ordinær tariff	358 542	326 553	332 426
Premiefond, bufferfond og pensjonistenes overskuddsfond	10 971	8 524	10 527
Tilleggsavsetning	17 230	13 378	17 134
Kursreguleringsfond	17 499	18 343	19 578
Andre avsetninger	195	336	248
Udisponert resultat tilført forsikringskontraktene	2 316	1 960	0
Forsikringsmessige avsetninger i livsforsikring - kontraktsfastsatte forpliktelser	406 753	369 094	379 912

Millioner kroner	30.09.15	30.09.14	31.12.14
Premiereserve	1 071	768	833
Innskuddsfond	9	7	9
Avsetning i innskuddsbasert livsforsikring	1 080	775	842

Note 16 PRESENTASJON AV EIENDELER OG GJELD SOM ER GJENSTAND FOR NETTO OPPGJØR

30.09.15 Millioner kroner	Brutto finansielle eiendeler/ gjeld	Brutto eiendeler/ gjeld som er presentert netto	Balanseført verdi	Relaterte beløp som ikke er presentert netto			Netto beløp Justert for minoritetens andel
				Finansielle instrumenter	Sikkerhet i kонтanter	Netto beløp	
EIENDELER							
Finansielle derivater	1 363	0	1 363	-729	-613	47	47
Repoer	0	0	0	0	0	0	0
Sum	1 363	0	1 363	-729	-613	47	47
GJELD							
Finansielle derivater	8 295	0	8 295	-729	-5 739	1 847	1 500
Repoer	908	0	908	0	0	908	908
Sum	9 203	0	9 203	-729	-5 739	2 754	2 408
30.09.14							
Millioner kroner	Brutto finansielle eiendeler/ gjeld	Brutto eiendeler/ gjeld som er presentert netto	Balanseført verdi	Relaterte beløp som ikke er presentert netto			Netto beløp Justert for minoritetens andel
EIENDELER							
Finansielle derivater	1 244	0	1 244	-728	-459	68	68
Sum	1 244	0	1 244	-728	-459	68	68
GJELD							
Finansielle derivater	2 758	0	2 758	-728	-1 272	791	681
Repoer	913	0	913	0	0	913	913
Sum	3 671	0	3 671	-728	-1 272	1 704	1 593
31.12.14							
Millioner kroner	Brutto finansielle eiendeler/ gjeld	Brutto eiendeler/ gjeld som er presentert netto	Balanseført verdi	Relaterte beløp som ikke er presentert netto			Netto beløp Justert for minoritetens andel
EIENDELER							
Finansielle derivater	1 785	0	1 785	-1 093	-602	144	53
Repoer	0	0	0	0	0	0	0
Sum	1 785	0	1 785	-1 093	-602	144	53
GJELD							
Finansielle derivater	11 549	0	11 549	-1 093	-6 893	3 563	3 077
Repoer	1 283	0	1 283	0	0	1 283	1 283
Sum	12 832	0	12 832	-1 093	-6 893	4 846	4 360

Formålet med noten er å vise den potensielle effekten av netting avtaler i KLP Konsern; hvilke muligheter KLP Konsernet har for å motregne bilaterale avtaler mot andre motparter dersom disse skulle gå konkurs, og beløpet som gjenstår om alle slike netting avtaler materialiseres. Notene viser derivatposisjoner i balansen.

Som følge av innføringen av IFRS 10 inkluderer de konsoliderte tallene alle enheter KLP konsernet anses å ha kontroll over. I tillegg viser ytterste kolonne hvilket reelt nettobeløp som gjenstår om konsernet motregner avtalene; noe som kun inkluderer konsernselskaper av ordinær art.

Note 17 ANNEN KORTSIKTIG GJELD

Millioner kroner	30.09.15	30.09.14	31.12.14
Kortsiktig gjeld verdipapirhandel	1 264	6 284	207
Forskuddstrekk pensjonsordning	313	268	287
Leverandørgjeld	797	578	670
Forhåndsinnkalt tilskudd til forsikringsvirksomheten	1 733	5 386	2 130
Øvrig kortsiktig gjeld	724	634	2 591
Sum annen kortsiktig gjeld	4 831	13 149	5 885

Note 18 PENSJONSFORPLIKTELSER EGNE ANSATTE

Millioner kroner	30.09.15	30.09.14	31.12.14
Balanseført netto forpliktelse 01.01	755	623	623
Resultatført pensjonskostnad	85	-34	-6
Resultatført finanskostnad	12	13	25
Aktuarielle gevinster og tap (Estimatavvik)	-93	137	218
Innbetalt premie / tilskudd inkludert arbeidsgiveravgift	-47	-79	-106
Balanseført netto forpliktelse	711	660	755

Forutsetninger	30.09.15	30.09.14	31.12.14
Diskonteringsrente	2,50 %	3,00 %	2,30 %
Lønnsvekst	2,50 %	3,25 %	2,75 %
Folketrygdens grunnbeløp (G)	2,25 %	3,00 %	2,50 %
Pensjonsregulering	1,48 %	2,23 %	1,73 %
Arbeidsgiveravgiftssats	14,10 %	14,10 %	14,10 %

Effekten av endringer i forutsetningene er en reduksjon av forpliktelsen med 93 mill. kroner i 2015. Endringen er resultatført i utvidet resultat i resultatregnskapet.

Nøkkeltall – akkumulert

Millioner kroner	3. kvartal 2015	2. kvartal 2015	1.kvartal 2015	4. kvartal 2014	3. kvartal 2014	2. kvartal 2014	1. kvartal 2014	4. kvartal 2013
KLP Konsern								
Resultat før skatt	1 889	1 334	665	1 189	1 430	799	379	1 157
Forvaltningskapital	526 731	526 044	513 221	490 894	470 331	442 463	421 491	399 257
Egenkapital	20 233	18 718	18 209	17 644	17 893	16 032	15 645	15 268
Kapitaldekning	11,0 %	11,0 %	9,1 %	9,2 %	9,2 %	9,2 %	9,8 %	10,0 %
Antall ansatte i konsernet	920	914	906	899	886	877	863	856
Kommunal Landspensjonskasse								
Resultat før skatt	1 613	1 161	592	959	1 439	839	319	950
Premieinntekter for egen regning	31 985	25 548	15 948	62 454	54 570	37 414	26 192	30 860
- herav tilflyttet premiereserve	9 273	9 594	10 035	30 175	30 970	21 072	21 580	5 932
Erstatninger for egen regning	11 397	7 574	3 771	17 996	14 292	10 597	7 222	11 886
- herav fraflyttet premiereserve, tilleggsavs. og kursreguleringsfond	147	147	126	4 364	4 213	4 106	4 106	178
Eiendeler i kollektivporteføljen	405 551	409 164	403 452	387 982	363 999	346 495	336 616	316 194
Eiendeler i investeringsvalgporteføljen	2 020	2 056	1 978	1 958	1 890	1 850	1 809	1 745
Forsikringskundernes fond inkludert opptjent resultat	405 343	406 927	398 314	378 602	367 814	350 962	335 180	312 127
- herav fond med garantert avkastning	357 269	352 857	345 233	331 240	325 401	310 159	300 475	279 840
Ansvarlig kapital	26 161	25 364	20 172	19 951	19 393	18 115	18 159	18 036
Risikoresultat	473	294	180	701	422	78	54	235
Avkastningsresultat	2 134	2 607	1 332	5 059	1 390	1 220	604	9 863
Administrasjonsresultat	197	132	58	345	261	123	36	156
Soliditetskapital	80 152	79 171	80 217	73 909	64 842	59 459	52 469	46 897
Solvensmargindekning	245 %	241 %	222 %	228 %	213 %	209 %	215 %	229 %
Kapitaldekning	11,4 %	11,3 %	9,5 %	9,5 %	9,6 %	9,6 %	10,1 %	10,3 %
Kjernekapitaldekning	7,9 %	7,7 %	8,1 %	8,1 %	8,1 %	8,0 %	8,5 %	8,7 %
Bokført avkastning kollektivporteføljen	2,6 %	2,0 %	1,0 %	4,3 %	2,6 %	1,8 %	0,9 %	6,4 %
Verdijustert avkastning kollektivporteføljen	2,0 %	2,3 %	2,2 %	6,9 %	4,9 %	3,6 %	1,4 %	6,7 %
Avkastning investeringsvalgporteføljen	1,7 %	2,5 %	2,3 %	6,7 %	4,7 %	3,5 %	1,1 %	8,8 %
Avkastning selskapsporteføljen	3,2 %	2,4 %	1,3 %	7,3 %	5,3 %	4,0 %	1,2 %	5,7 %
KLP Skadeforsikring AS								
Resultat før skatt	46,3	19,5	1,2	304,2	168,2	137,2	13,6	189,9
Forfalt bruttopremie	958,8	828,7	633,2	921,3	781,9	667,1	490,0	832,2
Premieinntekter for egen regning	768,4	503,4	246,7	841,9	622,8	410,0	201,9	728,2
Egenkapital	967,1	940,5	934,1	907,7	883,0	873,1	791,5	787,7
Skadeprosent	86,1 %	93,7 %	131,6 %	68,8 %	76,1 %	71,8 %	91,5 %	77,5 %
Combined-ratio	106,4 %	114,0 %	153,8 %	91,9 %	97,9 %	95,7 %	116,6 %	103,7 %
Avkastning på midler til forvaltning	2,5 %	2,3 %	1,9 %	6,5 %	4,6 %	3,5 %	1,4 %	6,5 %
Kapitaldekning	41,4 %	40,0 %	41,8 %	44,0 %	37,8 %	37,0 %	37,1 %	40,0 %
Ansvarlig kapital	884,2	882,7	884,4	895,4	771,1	771,5	770,5	614,6
Årlig premievolum person	344,3	329,9	312,7	295,7	274,2	259,0	242,7	226,5
Årlig premievolum arbeidsgiver	769,7	763,9	756,6	629,5	634,6	649,9	644,7	612,6
Netto nyttegning (akkumulert innenfor året.)	64,1	47,3	26,4	57,0	41,1	16,5	20,7	138,9

Nøkkeltall – akkumulert (Forts)

Millioner kroner	3. kvartal 2015	2. kvartal 2015	1.kvartal 2015	4. kvartal 2014	3. kvartal 2014	2. kvartal 2014	1. kvartal 2014	4. kvartal 2013
KLP Bedriftspensjon AS								
Resultat før skatt	-15,6	-6,8	-7,1	-24,7	-15,7	-9,3	-5,6	-22,9
Premieinntekter for egen regning	378,1	235,7	113,2	409,9	324,8	258,2	191,4	385,5
- herav tilflyttet premiereserve	128,3	72,7	34,4	149,3	138,5	135,1	132,7	197,9
Forsikringskundernes fond inkludert opptjent resultat	2 491,3	2 405,1	2 330,1	2 152,2	2 055,3	1 997,1	1 899,5	1 677,8
- herav fond med garantert avkastning	1 274,6	1 389,4	1 383,4	1 310,3	1 153,7	1 137,8	1 133,4	1 017,5
Avkastningsresultat	13,1	10,0	5,5	17,3	11,5	12,0	1,8	7,6
Risikoresultat	-1,4	3,1	-2,0	5,2	3,3	3,2	3,0	2,3
Administrasjonsresultat	-19,3	-13,5	-7,1	-30,7	-22,1	-14,5	-7,6	-32,3
Ansvarlig kapital	96,6	103,6	104,5	84,5	92,6	100,3	79,2	84,8
Soliditetskapital	254,4	258,0	295,4	265,4	239,8	235,4	197,8	189,8
Solvensmargindekning	164 %	181 %	184 %	167 %	184 %	188 %	161 %	198 %
Kapitaldekning	12,7 %	14,2 %	14,5 %	12,7 %	14,2 %	15,6 %	12,9 %	14,7 %
Bokført kapitalavkastning kollektivportefølje	3,4 %	2,4 %	1,3 %	4,6 %	3,5 %	2,7 %	1,0 %	4,0 %
Verdijustert kapitalavkastning kollektivportefølje	2,8 %	2,5 %	2,0 %	6,1 %	4,3 %	3,2 %	1,2 %	6,2 %
Avkastning innskuddspensjon med investeringsvalg	-0,9 %	2,5 %	3,3 %	8,8 %	6,9 %	6,1 %	1,7 %	13,5 %
Avkastning selskapsportefølje	0,5 %	0,7 %	0,8 %	3,6 %	2,5 %	1,9 %	0,8 %	3,1 %
KLP Banken Konsern								
Resultat før skatt	34,4	17,1	-1,8	28,3	29,9	28,7	10,4	86,7
Netto renteinntekter	133,1	81,4	38,4	133,1	92,4	64,0	31,4	122,1
Øvrige driftsinntekter	51,0	34,1	17,2	68,0	50,6	33,7	16,7	65,9
Driftskostnader og avskrivninger	-122,1	-84,5	-46,3	-157,4	-105,3	-69,8	-38,2	-144,7
Netto realisert/urealisert endring finansielle instrumenter til virkelig verdi	-27,7	-14,1	-11,6	-14,4	-6,7	6,3	3,9	43,8
Innskudd	7 279	7 305	7 128	6 251	5 486	5 079	4 706	4 407
Utlån med pant i bolig	10 438	9 604	9 439	8 608	6 527	5 840	4 817	4 484
Utlån med offentlig garanti	15 808	15 591	15 951	16 338	16 045	16 314	16 560	16 833
Misligholdte lån	27	34	26	26	18	8	10	10
Innlån ved utstedelse av verdipapirer	19 941	20 777	21 553	21 687	20 244	19 604	19 753	19 982
Andre innlån	-	-	-	-	-	-	1	1
Forvaltningskapital	29 267	29 814	30 470	29 755	27 674	26 446	26 104	26 010
Gjennomsnittlig forvaltningskapital	29 511	29 785	30 112	27 881	26 842	26 228	26 057	27 146
Egenkapital	1 495	1 280	1 266	1 285	1 289	1 290	1 279	1 290
Rentenetto	0,45 %	0,27 %	0,13 %	0,48 %	0,34 %	0,23 %	0,12 %	0,45 %
Resultat av ordinær drift før skatt	0,12 %	0,06 %	-1,01 %	0,10 %	0,12 %	0,12 %	0,05 %	0,32 %
Egenkapitalavkastning før skatt	2,67 %	1,32 %	-0,14 %	2,24 %	2,40 %	2,42 %	1,07 %	7,15 %
Kapitaldekning	17,9 %	15,1 %	15,6 %	16,7 %	18,4 %	20,1 %	20,2 %	19,6 %
Antall personkunder	38 248	37 335	35 677	33 104	30 822	29 670	28 623	27 287
Herav medlemmer i KLP	26 337	25 586	24 270	22 291	20 627	19 808	19 145	18 181
KLP Kapitalforvaltning AS								
Resultat før skatt	44,7	30,5	22,1	56,3	42,8	11,7	-13,8	32,6
Totale midler til forvaltning	382 580	383 411	391 040	370 840	344 133	326 200	314 584	287 077
Midler forvaltet for eksterne kunder	40 892	40 388	41 023	36 130	31 129	30 151	28 157	28 171

Til Styret i Kommunal Landspensjonskasse Gjensidig Forsikringsselskap

Uttalelse vedrørende forenklet revisorkontroll av regnskap

Innledning

Vi har foretatt en forenklet revisorkontroll av vedlagte konsoliderte balanse for Kommunal Landspensjonskasse Gjensidig Forsikringsselskap pr. 30. september 2015 og tilhørende konsoliderte resultatregnskap, oppstilling over endringer i egenkapital, sammendratte kontantstrømoppstilling og en beskrivelse av de anvendte regnskapsprinsipper og andre noteopplysninger for nımånedersperioden avsluttet denne dato. Ledelsen er ansvarlig for utarbeidelsen og fremstillingen av regnskapet i samsvar med International Financial Reporting Standards som fastsatt av EU. Vår oppgave er å avgı en uttalelse om regnskapet basert på vår forenklete revisorkontroll.

Omfanget av den forenklete revisorkontrollen

Vi har utført vår forenklete revisorkontroll i samsvar med ISRE 2410 som anvendes ved forenklet revisorkontroll av et regnskap, utført av selskapets valgte revisor. En forenklet revisorkontroll av regnskapet består i å rette forespørsler, primært til personer med ansvar for økonomi og regnskap, og å gjennomføre analytiske og andre kontrollhandlinger. En forenklet revisorkontroll har et betydelig mindre omfang enn en revisjon utført i samsvar med revisjonsstandarder fastsatt av Den norske Revisorforening, og gjør oss følgelig ikke i stand til å oppnå sikkerhet om at vi er blitt oppmerksomme på alle vesentlige forhold som kunne ha blitt avdekket i en revisjon. Vi avgir derfor ikke revisjonsberetning.

Konklusjon

Vi har ved vår forenklete revisorkontroll ikke blitt oppmerksomme på noe som gir oss grunn til å tro at den vedlagte konsoliderte regnskapet i det alt vesentlige ikke er utarbeidet i samsvar med International Financial Reporting Standards som fastsatt av EU.

Oslo, 4. november 2015
PricewaterhouseCoopers AS

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Erik Andersen', is written over a light blue horizontal line.

Erik Andersen
Statsautorisert revisor

Ikke-finansielt regnskap
KLP konsern

Ikke-finansielt regnskap

KLP konsern

Note	Pr 3. kvartal 2015	Pr 2. kvartal 2015	Pr 1. kvartal 2015	2014	2013	2012	2011	2010
ANSVARLIGE INVESTERINGER								
Antall selskaper utelukket fra investeringsporteføljen	108	108	99	99	69	64	64	59
Antall nye selskaper utelukket fra investeringsporteføljen akkumulert	0	10	0	31	9	1	6	3
Antall reinkluderte selskaper i investeringsporteføljen akkumulert	0	1	0	1	4	1	1	3
Antall generalforsamlinger i norske selskaper hvor KLP har stemt (andel)	92 (92%)	80 (92%)	5 (83%)	105 (93%)	95 (95%)	113 (92%)	130	127
Antall generalforsamlinger i utenlandske selskaper hvor KLP har stemt (andel)	2165 (82%)	1908 (82%)	282 (62%)	2439 (82%)	2259 (76%)	2099 (75%)	1662	1 533
1 Antall selskaper KLP har fulgt opp	116	70	24	109	41	143	96	25
Markedsverdi for investeringer i fornybar energi i Norge (millioner kroner)	21 036	20 632	20 269	19 876	18 865			
Markedsverdi for investeringer i fornybar energi i utviklingsland (millioner kroner)	200	187	136	131	36			
Markedsverdi for investeringer i bank og finans i utviklingsland (millioner kroner)	220	224	203	201	8			
ANSATTE								
Antall ansatte	920	914	906	899	856	808	775	762
Akkumulert sykefravær	4,2 %	4,2 %	4,5 %	4,7 %	3,9 %	4,2 %	4,6 %	4,4 %
Sykefravær (inneværende kvartal)	3,7 %	3,6 %	4,5 %					
MILJØ								
2 Energiforbruk kWh KLP Huset	2 406 113	1 770 235	1 015 186	3 452 909	3 487 989	3 795 878	3 489 425	5 367 259
2 Energiforbruk kWh egne kontorer Trondheim	172 955	128 761	75 463	230 936	254 063	221 703	165 135	357 159
2 Energiforbruk kWh eget kontor Bergen	297 208	248 205	156 124	416 813	507 026	445 918	460 518	541 337
2 Kilo CO ₂ -ekvivalenter fra fly	511 119	379 207	198 676	652 324	609 203	387 429	333 081	300 370

NOTE 1 DIALOG

Antall selskaper som KLP har vært i direkte kontakt med i angitt tidsrom angående sosiale- miljø-, eller styringsmessige utfordringer knyttet til selskapets drift. Dette inkluderer både selskaper som har tatt initiativet til å kommunisere hvordan de håndterer samfunnsansvarsutfordringer på en positiv måte, samt tilfeller hvor KLP har innledet kontakt på bakgrunn av bekymringsverdige opplysninger.

NOTE 2 ENERGIFORBRUK

1 kWh tilsvare ca 117g CO₂-ekvivalenter med «Nordisk miks». Ny og forbedret rapportering av CO₂-utslipp fra flyreiser ble innført fra og med 2013. De rapporterte tallene fra tidligere perioder er dermed ikke direkte sammenlignbare. Energiforbruk for Trondheim pr. 2 kvartal er justert opp grunnet tidligere feilrapportering.

Regnskap

Kommunal Landspensjonskasse

Resultatregnskap

Kommunal Landspensjonskasse

Note	Millioner kroner	3. kvartal 2015	3. kvartal 2014	01.01.15 - 30.09.15	01.01.14 - 30.09.14	Året 2014
3	Premieinntekter for egen regning	6 438	17 156	31 985	54 570	62 454
	Inntekter fra investeringer i datterforetak, tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	1 369	549	3 482	1 518	3 192
	Renteinntekter/utbytte på finansielle eiendeler	2 133	1 637	6 462	6 118	8 257
	Verdiendringer på investeringer	-3 080	2 630	2 215	8 127	8 358
	Realisert gevinst og tap på investeringer	-1 795	-461	-4 625	379	3 630
	Netto inntekter fra investeringer i kollektivporteføljen	-1 373	4 355	7 533	16 142	23 436
	Netto inntekter fra investeringer i investeringsvalgporteføljen	-15	21	32	83	120
	Andre forsikringsrelaterte inntekter	220	215	665	602	855
4	Erstatninger	-3 823	-3 694	-11 397	-14 292	-17 996
	Resultatførte endringer i forsikringsforpliktelser - kontraktsfaste forpliktelser	-1 004	-16 851	-24 008	-53 440	-64 067
	Resultatførte endringer i forsikringsforpliktelser - særskilt investeringsportefølje	-6	-19	-73	-22	-92
	Midler tilordnet forsikringskontraktene - kontraktsfaste forpliktelser	397	-445	-2 294	-1 959	-3 414
5	Forsikringsrelaterte driftskostnader	-236	-141	-678	-537	-752
	Andre forsikringsrelaterte kostnader	-219	-211	-648	-576	-797
	Resultat av teknisk regnskap	377	385	1 117	571	-253
	Netto inntekter fra investeringer i selskapsporteføljen	214	266	770	1 027	1 446
	Andre inntekter	2	3	8	9	16
	Forvaltningskostnader og andre kostnader knyttet til selskapsporteføljen	-142	-55	-283	-168	-250
	Resultat av ikke-teknisk regnskap	75	215	495	868	1 212
	Resultat før skattekostnad	452	600	1 613	1 439	959
	Skattekostnader	-95	0	-203	0	35
	Resultat før andre resultatkomponenter	357	600	1 410	1 439	994
	Aktuarielle gevinster og tap på ytelsesbaserte pensjonsordninger - ytelser til ansatte	63	-63	63	-93	-147
	Skatt på poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet	-17	0	-17	0	40
	Poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet	46	-63	46	-93	-107
	Andel av andre resultatkomponenter ved anvendelse av EK-metoden	30	-35	30	-44	-71
	Justering av forsikringsforpliktelsene	-9	15	-9	15	23
	Skatt på poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet	-6	0	-6	0	13
	Poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet	15	-20	15	-30	-35
	Utvidet resultat	61	-84	61	-122	-143
	TOTALRESULTAT	418	516	1 471	1 317	852

Balanse

Kommunal Landspensjonskasse

Note	Millioner kroner	30.09.15	30.09.14	31.12.14
EIENDELER				
EIENDELER I SELSKAPSPORTEFØLJEN				
	Immaterielle eiendeler	430	356	391
7	Investerings eiendommer	883	889	890
	Aksjer og andeler i eiendomsdatterforetak	1 588	1 425	1 471
	Aksjer og andeler i øvrige datterforetak, tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	3 035	2 739	2 694
6	Finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	16 123	9 251	9 694
6,7	Finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	9 254	8 098	8 489
	Fordringer	7 128	13 898	894
	Eiendeler ved skatt	0	0	88
	Andre eiendeler	590	852	479
	Sum eiendeler i selskapsporteføljen	39 030	37 509	25 090
EIENDELER I KUNDEPORTEFØLJENE				
	Aksjer og andeler i eiendomsdatterforetak	49 920	39 309	42 396
	Aksjer og andeler i tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	336	194	244
6	Finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	161 124	140 008	147 393
6,7	Finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	194 171	184 489	197 949
	Sum eiendeler i kollektivporteføljen	405 551	363 999	387 982
	Aksjer og andeler i eiendomsdatterforetak	247	209	257
6	Finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	674	648	654
6,7	Finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	1 099	1 033	1 047
	Sum eiendeler i investeringsvalgporteføljen	2 020	1 890	1 958
	SUM EIENDELER	446 600	403 398	415 030
EGENKAPITAL OG FORPLIKTELSE				
	Innskutt egenkapital	10 404	8 964	9 173
	Annen egenkapital	8 281	7 429	8 281
	Udisponert resultat	1 471	1 317	0
6	Ansvarlig lånekapital mv.	10 855	4 107	4 676
10	Forsikringsforpliktelser i livsforsikring - kontraktsfastsatte forpliktelser	403 328	365 939	376 681
10	Forsikringsforpliktelser i livsforsikring - særskilt investeringsportefølje	2 015	1 875	1 921
	Avsetninger for forpliktelser	607	442	503
9	Forpliktelser	9 581	13 276	13 638
	Påløpte kostnader og mottatte ikke opptjente inntekter	58	49	157
	SUM EGENKAPITAL OG FORPLIKTELSE	446 600	403 398	415 030
POSTER UTENOM BALANSEN				
	Betingede forpliktelser	13 764	6 807	12 748

Egenkapitaloppstilling

Kommunal Landspensjonskasse

2015 Millioner kroner	Innskutt egenkapital	Risiko- utjevningssfond	Annen opptjent egenkapital	Sum egenkapital
Egenkapital 01.01.2015	9 173	528	7 754	17 454
Resultat (udisponert)		253	1 157	1 410
Utvidet resultat			61	61
Totalresultat		253	1 218	1 471
Netto innbetalt egenkapitaltilskudd	1 231			1 231
Sum transaksjoner med eierne	1 231			1 231
Egenkapital 30.09.2015	10 404	781	8 972	20 156

2014 Millioner kroner	Innskutt egenkapital	Risiko- utjevningssfond	Annen opptjent egenkapital	Sum egenkapital
Egenkapital 01.01.2014	7 659	170	7 260	15 089
Resultat (udisponert)		426	1 013	1 439
Utvidet resultat			-122	-122
Totalresultat		426	890	1 317
Netto innbetalt egenkapitaltilskudd	1 305			1 305
Sum transaksjoner med eierne	1 305			1 305
Egenkapital 30.09.2014	8 964	596	8 150	17 710

Kontantstrømoppstilling

Kommunal Landspensjonskasse

Millioner kroner	01.01.2015- 30.09.2015	01.01.2015- 30.06.2015	01.01.2015- 31.03.2015	01.01.2014- 31.12.2014	01.01.2014- 30.09.2014
Netto kontantstrøm fra operasjonelle aktiviteter	-6 267	-4 713	79	-1 276	-748
Netto kontantstrøm fra investeringsaktiviteter	-82	-53	-16	-145	-92
Netto kontantstrøm fra finansieringsaktiviteter	6 464	5 275	6	1 514	1 305
Netto endring i kontanter og bankinnskudd	115	509	69	92	464
Beholdning av kontanter og bankinnskudd ved periodens begynnelse	434	434	434	342	342
Beholdning av kontanter og bankinnskudd ved periodens slutt	549	943	504	434	806

Noter til regnskapet

Kommunal Landspensjonskasse

Note 1 REGNSKAPSPRINSIPPER OG ESTIMATER

Regnskapsprinsipper

Regnskapet i denne delårsrapporten viser regnskapet for Kommunal Landspensjonskasse (KLP), for perioden 01.01.2015 – 30.09.2015. Regnskapet er ikke revidert.

Delårsregnskapet er avlagt etter Forskrift av 16. desember 1998 nr. 1241: Forskrift om årsregnskap m.m. for forsikringsselskaper (årsregnskapsforskriften) og IAS 34 Delårsrapportering. Delårsregnskapet er utarbeidet etter samme prinsipper som årsregnskapet for 2014 med mindre annet er oppgitt. Det er ingen endringer i regnskapsprinsipper i 3. kvartal som har hatt vesentlig betydning for det avlagte kvartalsregnskapet.

Delårsregnskapet inneholder ikke all informasjon som kreves av et fullstendig årsregnskap, og denne delårsrapporten bør leses i sammenheng med årsregnskapet for 2014. Dette fås ved henvendelse til KLPs hovedkontor i Dronning Eufemias gate 10, eller på klp.no.

Regnskapsestimater

Ved utarbeidelse av delårsregnskapet har ledelsen utøvet skjønn og benyttet estimater og forutsetninger som påvirker regnskapstallene. Faktiske tall kan derfor avvike fra benyttede estimater.

Pensjonsforpliktelser egne ansatte

Norsk Regnskapsstiftelse publiserte 31. august en oppdatert versjon av veiledning om pensjonsforutsetninger, som viser noe endring i parameterne i forhold til 31.12.2014. De angitte beregningsforutsetningene er beheftet med usikkerhet, og KLP må selv fastsette forutsetningene basert på en konkret vurdering av sin pensjonsordning.

Forutsetninger	30.09.15	31.12.14	Endring
Diskonteringsrente	2,50 %	2,30 %	0,20 %
Lønnsvekst	2,50 %	2,75 %	-0,25 %
Folketrygdens grunnbeløp (G)	2,25 %	2,50 %	-0,25 %
Pensjonsregulering	1,48 %	1,73 %	-0,25 %
Arbeidsgiveravgiftssats	14,10 %	14,10 %	0,00 %

Effekten av endringene i pensjonsforutsetningene reduserer pensjonsforpliktelsen for egne ansatte med 63 millioner kroner.

Note 2 VERDIENDRING EIENDOMSINVESTERINGER

Porteføljen av investeringseiendommer inklusive investeringseiendommer eid via datterselskaper er verddivurdert pr. 30. september 2015.

Millioner kroner	3. kvartal 2015	3. kvartal 2014	01.01.15 - 30.09.15	01.01.14 - 30.09.14	Året 2014
Verdiregulering inkludert valutaendringer	810	86	1 919	221	1 518
Valutasikring	-799	79	-762	421	-686
Netto verdiregulering inkludert valutasikring	11	164	1 157	641	832

Note 3 PREMIEINNTEKTER FOR EGEN REGNING

Millioner kroner	3. kvartal 2015	3. kvartal 2014	01.01.15 - 30.09.15	01.01.14 - 30.09.14	Året 2014
Forfalte premier, brutto	6 759	7 258	22 713	23 602	32 283
Avgitte gjenforsikringspremier	0	0	-1	-2	-3
Overføring av premiereserve fra andre ¹	-321	9 897	9 273	30 970	30 175
Sum premieinntekter for egen regning	6 438	17 156	31 985	54 570	62 454

¹ Overføring av premiereserver fra andre for 3. kvartal 2015 er negativ. Årsaken til dette er at KLP først ved endelig sluttavregning for tilflytting av nye kunder får opplyst kundenes respektive fordeling mellom premiereserve, tilleggsavsetninger og premiefond. Ved sluttavregningen gjøres det derfor en ompostering fra premiereserve til premiefond og tilleggsavsetninger.

Note 4 ERSTATNINGER

Millioner kroner	3. kvartal 2015	3. kvartal 2014	01.01.15 -30.09.15	01.01.14 -30.09.14	Året 2014
Utbetalte erstatninger	3 830	3 531	11 274	9 984	13 629
Endring i erstatningsavsetninger	-6	57	-25	95	4
Overføring av premiereserve til andre	0	107	147	4 213	4 364
Sum erstatninger	3 823	3 694	11 397	14 292	17 996

Note 5 FORSIKRINGSRELATERTE DRIFTSKOSTNADER

Millioner kroner	3. kvartal 2015	3. kvartal 2014	01.01.15 -30.09.15	01.01.14 -30.09.14	Året 2014
Personalkostnader ¹	156	78	395	287	433
Avskrivninger og nedskrivninger	18	20	55	59	79
Andre driftskostnader	62	43	228	190	240
Sum forsikringsrelaterede driftskostnader	236	141	678	537	752

¹ I 3. kvartal 2014 ble det innarbeidet en planendring i pensjonsforpliktelsen. Effekten av planendringen er en reduksjon av pensjonsforpliktelsen på 77,7 MNOK.

Note 6 VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE EIENDELER OG FORPLIKTELSE

Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel eller forpliktelse ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og forhold. Et finansielt instrument anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettingstjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forekommende transaksjoner på armlengdes avstand. Dersom markedet for verdipapiret ikke er aktivt, eller verdipapiret ikke er notert på børs eller tilsvarende, benytter KLP verdsettelsesteknikker for å fastsette virkelig verdi. Disse baseres bl.a. på informasjon om nylige gjennomførte transaksjoner på forretningsmessige vilkår, henvisning til omsetning av lignende instrumenter og prising ved hjelp av eksternt innhentede rentekurver og rentedifferansekurver. Estimatenes bygger i størst mulig grad på eksterne observerbare markedsdata, og i liten grad på selskaps-spesifikk informasjon.

De ulike finansielle instrumenter prises dermed på følgende måte:

a) Aksjer (noterte)

Likvide aksjer verdsettes som hovedregel på basis av priser levert fra indeksleverandør. Samtidig sammenlignes priser mellom ulike kilder for å fange opp eventuelle feil. Følgende kilder benyttes for aksjer:

- Oslo Børs
- Morgan Stanley Capital International (MSCI)
- Reuters

Oslo Børs har førsteprioritet, deretter MSCI og til slutt Reuters.

b) Aksjer (unoterte)

KLP benytter, så langt det lar seg gjøre, bransjebefalingene til Verdipapirfondenes forening. Dette innebærer i hovedtrekk følgende:

Sist omsatt kurs har hovedprioritet. Dersom sist omsatt kurs ligger utenfor salg-/kjøpskursen i markedet, justeres pris deretter. Det vil si at hvis sist omsatt er under salgskurs, justeres pris opp til salgskursen. Hvis den er over kjøpskurs justeres den ned til kjøpskursen. Dersom prisbildet anses som utdatert justeres prisen etter en markedsindeks. Selskapet har valgt Oslo Børs sin small cap indeks (OSESX) som en tilnærming for unoterte aksjer.

For aksjer hvor svært lite informasjon foreligger, så hentes det inn vurderinger fra meglere som benyttes som grunnlag for å estimere en antatt markedspris.

c) Utenlandske rentepapirer

Utenlandske rentepapirer prises i hovedregel på bakgrunn av priser innhentet fra indeksleverandør. Samtidig sammenlignes priser mellom flere ulike kilder for å fange opp eventuelle feil. Følgende kilder benyttes:

- Barclays Capital Indices
- Bloomberg
- Reuters

JP Morgan og Barclays Capital Indices har førsteprioritet (de dekker henholdsvis stat og foretaksobligasjoner). Deretter benyttes Bloomberg foran Reuters med bakgrunn i Bloombergs priskilde Business Valuator Accredited in Litigation (BVAL). BVAL inneholder verifiserte priser fra Bloomberg. Sisteprioritet er Reuters.

Note 6 VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE EIENDELER OG FORPLIKTELSER (FORTS.)

d) Norske rentepapirer - stat

Til prising av norske statsobligasjoner benyttes Bloomberg som kilde. Det er Oslo Børs som leverer prisen (via Bloomberg). Kursene sammenlignes med kursene fra Reuters for å avdekke eventuelle feil.

e) Norske rentepapirer - annet enn stat

Norske rentepapirer unntatt stat prises hovedsakelig direkte på kurser fra Nordic Bond Pricing. For de papirene som ikke inngår hos Nordic Bond Pricing prises teoretisk. Ved teoretisk prising benyttes en nullkuponkurve, samt rentedifferansekurver til prisingen. Reuters benyttes som kilde til nullkuponkurven fra 0 til 10 år. Fra 12 år og over benyttes Bloomberg som kilde siden Reuters ikke leverer priser over 10 år.

Rentedifferansekurvene mottas fra Nordic Bond Pricing. Disse er basert på innhentede rentedifferansekurver fra flere ulike markedsaktører som blir omarbeidet til en snittkurve.

f) Rentepapirer utstedt av utenlandske foretak, men denominert i kroner

Virkelig verdi beregnes etter samme prinsipp som for norske rentepapirer beskrevet ovenfor.

g) Futures/FRA/IRF

Alle futureskontrakter til KLP handles på børs. Reuters benyttes som priskilde. Det innhentes også priser fra en annen kilde som kontroll på at prisene fra Reuters er korrekte.

h) Opsjoner

Bloomberg benyttes som kilde for prising av opsjoner som handles på børs.

i) Renteswapper

Renteswapper verdsettes i en modell som hensyntar observerbare markedsdata som rentekurver og relevant kredittpåslag.

j) Lån med sikkerhet i pant

Prinsippene for beregning av virkelig verdi avhenger av hvorvidt utlånene har rentebinding eller ikke.

Virkelig verdi av utlån med rentebinding beregnes ved å neddiskontere kontraktsfestede kontantstrømmer med markedsrente inklusive en relevant risikomargin på balansedagen.

Virkelig verdi av utlån uten rentebinding anses tilnærmet lik bokført verdi da kontraktsbetingelsene løpende endres i takt med endring i markedsrentene.

k) Utlån til kommuner og foretak med kommunal garanti

Fordringene verdsettes ved hjelp av en verdsettelsesmodell som benytter relevante kredittpåslagsjusteringer innhentet i markedet. For utlånene som er til kommuner, fylkeskommuner og kommunalt støttede prosjekter benyttes observerbare rentekurver

og kredittrentedifferansekurver i en verdsettelsesmodell som neddiskonterer fremtidig kontantstrøm. Kredittpåslagene som modellberegningene benytter tar utgangspunkt i kvoteringer fra tre ulike kursstillere. Det gjøres en vurdering av kvaliteten i kvoteringene ved å sammenlikne dem innbyrdes og mot forrige mottatte observasjon samt annen markedsinformasjon.

For garanterte utlån beregnes virkelig verdi som neddiskontert kontantstrøm basert på samme rentekurver som direktelånene, men kredittmarginen er i utgangspunktet basert på initiell margin. Garantier handles bilateralt og ikke over åpne markeds plasser som for eksempel en børs (OTC) og prises derfor ikke i markedet. Initiell margin det er inngått enighet om på inngåelsestidspunktet er det beste estimat for markeds påslag på samme tidspunkt. Kredittverdigheten endrer seg ikke like mye for lånet som for garantisten eller låntaker hver for seg. Låntaker er oftest ikke kredittvurdert av kredittvurderingsbyråer eller banker. Garantisten er enten en kommune eller bank (eller begge deler –triple default lån). Statistiske analyser indikerer at kredittmarginen på garanterte lån svinger mindre enn på ikke-garanterte lån og obligasjoner. Garanterte lån kredittpåslagsjusteres derfor ikke før garantisten har opplevd en signifikant ratingendring siden den initielle marginen ble satt. KLPs utlån med både kommune- og bankgaranti kredittpåslagsjusteres i forhold til initiell margin kun hvis begge garantistene har fått endret kredittrating signifikant siden utbetalingsdatoen.

l) Plasseringer hos kredittinstitusjoner

Plasseringer hos kredittinstitusjoner er innskudd med kort løpetid. Virkelig verdi beregnes ved å neddiskontere kontraktsfestede kontantstrømmer med markedsrente inklusive en relevant risikomargin på balansedagen.

m) Virkelig verdi av ansvarlige lån

For lån notert på børs hvor det anses å være et aktivt marked brukes den observerbare prisen som virkelig verdi. For øvrige lån som ikke er en del av et aktivt marked fastsettes virkelig verdi ut i fra en intern verdsettelsesmodell basert på observerbare data.

n) Virkelig verdi av utstedt fondsobligasjon

Virkelig verdi i denne kategorien er fastsatt ut i fra interne verdsettelsesmodeller basert på eksterne observerbare data.

o) Private Equity

Investeringer i Private Equity gjøres gjennom fond, fondenes virkelige verdi skal baseres på rapporterte markedsverdier, som følger av International Private Equity and Venture Capital Valuation Guidelines (IPEV Guidelines). Disse retningslinjene fastsettes av European Venture Capital Association (EVCA) og baserer seg på prinsippet om tilnærmet markedsvurdering av selskapene.

Note 6 VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE EIENDELER OG FORPLIKTELSER (FORTS.)

30.09.15 Millioner kroner	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investerings- valgporteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST								
INVESTERINGER SOM HOLDES TIL FORFALL								
Norske hold til forfall obligasjoner	840	929	9 846	10 791	65	69	10 750	11 789
Opptjente ikke forfalte renter	22	22	333	333	2	2	358	358
Utenlandske hold til forfall obligasjoner	9 117	9 091	17 243	18 855	94	105	26 455	28 051
Opptjente ikke forfalte renter	47	47	360	360	2	2	410	410
Sum investeringer som holdes til forfall	10 026	10 090	27 782	30 339	163	178	37 972	40 607
OBLIGASJONER								
Norske obligasjonslån	1 895	2 041	26 657	29 475	152	170	28 704	31 685
Opptjente ikke forfalte renter	32	32	583	583	2	2	617	617
Utenlandske obligasjonslån	4 114	4 513	53 875	59 395	350	387	58 338	64 295
Opptjente ikke forfalte renter	56	56	1 023	1 023	7	7	1 085	1 085
Sum obligasjoner klassifisert som utlån og fordring	6 096	6 642	82 137	90 476	511	565	88 744	97 683
ØVRIGE UTLÅN OG FORDRINGER								
Pantelån	0	0	3 619	3 670	0	0	3 619	3 670
Lån med offentlig garanti	0	0	37 944	38 582	0	0	37 944	38 582
Utlån utland med sikkerhet i pant og offentlig garanti	0	0	9 326	9 339	0	0	9 326	9 339
Opptjente ikke forfalte renter	0	0	316	316	0	0	316	316
Sum øvrige utlån og fordringer	0	0	51 205	51 907	0	0	51 205	51 907
Sum finansielle eiendeler som regnskapsføres til amortisert kost	16 123	16 732	161 124	172 721	674	743	177 921	190 197
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI								
EGENKAPITALINSTRUMENTER								
Norske aksjer	376	376	4 853	4 853	0	0	5 229	5 229
Utenlandske aksjer	0	0	17 190	17 190	0	0	17 190	17 190
Sum aksjer og andeler	376	376	22 043	22 043	0	0	22 419	22 419
Eiendomsfond	0	0	737	737	0	0	737	737
Norske aksjefond	0	0	45 306	45 306	420	420	45 726	45 726
Utenlandske aksjefond	0	0	7 072	7 072	0	0	7 072	7 072
Sum aksjefondsandeler	0	0	53 115	53 115	420	420	53 535	53 535
Norske alternative investeringer	0	0	2 023	2 023	14	14	2 036	2 036
Utenlandske alternative investeringer	0	0	143	143	0	0	143	143
Sum alternative investeringer	0	0	2 166	2 166	14	14	2 179	2 179

Note 6 VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE EIENDELER OG FORPLIKTELSER (FORTS.)

30.09.15 Millioner kroner	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investerings- valgporteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
GJELDSINSTRUMENTER TIL VIRKELIG VERDI								
Norske obligasjoner	4 069	4 069	23 315	23 315	0	0	27 384	27 384
Utenlandske obligasjoner	204	204	19 847	19 847	0	0	20 051	20 051
Opptjente ikke forfalte renter	32	32	360	360	0	0	392	392
Norske obligasjonsfond	2 117	2 117	42 899	42 899	614	614	45 630	45 630
Utenlandske obligasjonsfond	0	0	12 177	12 177	0	0	12 177	12 177
Opptjente ikke forfalte renter	20	20	218	218	8	8	246	246
Norske sertifikater	506	506	5 184	5 184	0	0	5 690	5 690
Opptjente ikke forfalte renter	6	6	16	16	0	0	22	22
Sum obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	6 954	6 954	104 016	104 016	623	623	111 593	111 593
Norske utlån og fordringer	1 048	1 048	4 864	4 864	15	15	5 927	5 927
Utenlandske utlån og fordringer	214	214	6 106	6 106	26	26	6 347	6 347
Sum utlån og fordringer	1 262	1 262	10 970	10 970	41	41	12 274	12 274
DERIVATER								
Renteswapper	575	575	350	350	0	0	925	925
Aksjeopsjoner	0	0	66	66	0	0	67	67
Valutaterminer	0	0	166	166	2	2	168	168
Sum finansielle derivater klassifisert som eiendeler	575	575	583	583	2	2	1 160	1 160
Andre finansielle eiendeler	86	86	1 279	1 279	0	0	1 365	1 365
Sum finansielle eiendeler som regnskapsføres til virkelig verdi	9 254	9 254	194 171	194 171	1 099	1 099	204 524	204 524
FORPLIKTELSER								
DERIVATER								
Renteswapper	0	0	1 055	1 055	0	0	1 055	1 055
Valutaterminer	3	3	5 018	5 018	15	15	5 035	5 035
Sum finansielle derivater klassifisert som gjeld	3	3	6 073	6 073	15	15	6 090	6 090
ANSVARLIG LÅNEKAPITAL								
Ansvarlig lånekapital	9 337	9 172	0	0	0	0	9 337	9 172
Fondsobligasjoner	1 518	1 520	0	0	0	0	1 518	1 520
Sum ansvarlig lånekapital mv.	10 855	10 692	0	0	0	0	10 855	10 692
GJELD TIL KREDITTINSTITUSJONER								
Norske call money	0	0	0	0	0	0	0	0
Utenlandske call money	526	526	182	182	2	2	710	710
Sum gjeld til kredittinstitusjoner	526	526	182	182	2	2	710	710

Note 6 VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE EIENDELER OG FORPLIKTELSER (FORTS.)

30.09.14 Millioner kroner	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investeringsvalg- porteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST								
INVESTERINGER SOM HOLDES TIL FORFALL								
Norske hold til forfall obligasjoner	730	829	9 261	10 284	59	64	10 050	11 176
Opptjente ikke forfalte renter	22	22	335	335	2	2	359	359
Utenlandske hold til forfall obligasjoner	2 889	2 988	15 115	14 893	87	96	18 091	17 977
Opptjente ikke forfalte renter	43	43	316	316	2	2	360	360
Sum investeringer som holdes til forfall	3 684	3 882	25 026	25 827	150	164	28 860	29 873
OBLIGASJONER								
Norske obligasjonslån	1 392	1 537	24 318	27 138	139	156	25 849	28 832
Opptjente ikke forfalte renter	28	28	559	559	2	2	590	590
Utenlandske obligasjonslån	4 096	4 382	50 193	56 167	350	383	54 639	60 932
Opptjente ikke forfalte renter	50	50	914	914	7	7	971	971
Sum obligasjoner klassifisert som utlån og fordring	5 567	5 997	75 985	84 779	497	548	82 049	91 325
ØVRIGE UTLÅN OG FORDRINGER								
Pantelån	0	0	5 717	5 730	0	0	5 717	5 730
Lån med offentlig garanti	0	0	29 359	29 967	0	0	29 359	29 967
Utlån utland med sikkerhet i pant og offentlig garanti	0	0	3 670	3 670	0	0	3 670	3 670
Opptjente ikke forfalte renter	0	0	253	253	0	0	253	253
Sum øvrige utlån og fordringer	0	0	38 998	39 619	0	0	38 998	39 619
Sum finansielle eiendeler regnskapsført til amortisert kost	9 251	9 879	140 008	150 225	648	712	149 907	160 816
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI								
EGENKAPITALINSTRUMENTER								
Norske aksjer	339	339	4 606	4 606	0	0	4 945	4 945
Utenlandske aksjer	0	0	19 408	19 408	0	0	19 408	19 408
Sum aksjer og andeler	339	339	24 014	24 014	0	0	24 353	24 353
Eiendomsfond	0	0	577	577	0	0	577	577
Norske aksjefond	0	0	39 667	39 667	369	369	40 036	40 036
Utenlandske aksjefond	0	0	5 010	5 010	0	0	5 010	5 010
Sum aksjefondsandeler	0	0	45 254	45 254	369	369	45 623	45 623
Norske alternative investeringer	0	0	1 775	1 775	13	13	1 788	1 788
Utenlandske alternative investeringer	0	0	88	88	0	0	88	88
Sum alternative investeringer	0	0	1 863	1 863	13	13	1 876	1 876

Note 6 VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE EIENDELER OG FORPLIKTELSER (FORTS.)

30.09.14 Millioner kroner	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investeringsvalg- porteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
GJELDSINSTRUMENTER TIL VIRKELIG VERDI								
Norske obligasjoner	4 352	4 352	30 338	30 338	0	0	34 690	34 690
Utenlandske obligasjoner	163	163	13 843	13 843	0	0	14 006	14 006
Opptjente ikke forfalte renter	43	43	442	442	0	0	485	485
Norske obligasjonsfond	1 412	1 412	38 518	38 518	583	583	40 513	40 513
Utenlandske obligasjonsfond	0	0	12 017	12 017	0	0	12 017	12 017
Opptjente ikke forfalte renter	12	12	155	155	5	5	171	171
Norske sertifikater	537	537	6 954	6 954	0	0	7 491	7 491
Opptjente ikke forfalte renter	7	7	35	35	0	0	41	41
Sum obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	6 526	6 526	102 300	102 300	588	588	109 414	109 414
Norske utlån og fordringer	690	690	4 212	4 212	32	32	4 934	4 934
Utenlandske utlån og fordringer	370	370	3 190	3 190	14	14	3 574	3 574
Sum utlån og fordringer	1 060	1 060	7 402	7 402	46	46	8 508	8 508
DERIVATER								
Renteswapper	113	113	393	393	0	0	506	506
Aksjeopsjoner	0	0	289	289	2	2	292	292
Valutaterminer	0	0	186	186	1	1	187	187
Sum finansielle derivater klassifisert som eiendeler	113	113	869	869	3	3	985	985
Andre finansielle eiendeler	61	61	2 787	2 787	13	13	2 861	2 861
Sum finansielle eiendeler som regnskapsføres til virkelig verdi	8 098	8 098	184 489	184 489	1 033	1 033	193 620	193 620
FORPLIKTELSER								
DERIVATER								
Renteswapper	0	0	401	401	0	0	401	401
Valutaterminer	4	4	1 165	1 165	3	3	1 172	1 172
Sum finansielle derivater klassifisert som gjeld	4	4	1 566	1 566	3	3	1 573	1 573
ANSVARLIG LÅNEKAPITAL								
Evigvarende ansvarlig lånekapital	3 057	3 155	0	0	0	0	3 057	3 155
Fondsobligasjoner	1 050	1 045	0	0	0	0	1 050	1 045
Sum ansvarlig lånekapital mv.	4 107	4 200	0	0	0	0	4 107	4 200
GJELD TIL KREDITTINSTITUSJONER								
Norske call money	0	0	95	95	0	0	95	95
Utenlandske call money	54	54	360	360	0	0	414	414
Sum gjeld til kredittinstitusjoner	54	54	455	455	0	0	509	509

Note 6 VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE EIENDELER OG FORPLIKTELSE (FORTS.)

31.12.14 Millioner kroner	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investerings- valgporteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST								
INVESTERINGER SOM HOLDES TIL FORFALL								
Norske hold til forfall obligasjoner	730	855	9 054	10 339	50	56	9 834	11 250
Opptjente ikke forfalte renter	23	23	200	200	1	1	223	223
Utenlandske hold til forfall obligasjoner	3 130	3 230	16 549	18 510	87	100	19 765	21 839
Opptjente ikke forfalte renter	55	55	256	256	2	2	312	312
Sum investeringer som holdes til forfall	3 937	4 163	26 058	29 304	139	158	30 134	33 625
OBLIGASJONER								
Norske obligasjonslån	1 495	1 686	24 620	28 217	138	161	26 253	30 064
Opptjente ikke forfalte renter	40	40	682	682	3	3	725	725
Utenlandske obligasjonslån	4 133	4 586	52 951	59 640	365	413	57 449	64 639
Opptjente ikke forfalte renter	88	88	1 108	1 108	8	8	1 203	1 203
Sum obligasjoner klassifisert som utlån og fordring	5 756	6 400	79 360	89 646	515	585	85 631	96 631
ØVRIGE UTLÅN OG FORDRINGER								
Pantelån	0	0	4 076	4 090	0	0	4 076	4 090
Lån med offentlig garanti	0	0	32 526	33 474	0	0	32 526	33 474
Utlån utland med sikkerhet i pant og offentlig garanti	0	0	5 169	5 169	0	0	5 169	5 169
Opptjente ikke forfalte renter	0	0	205	205	0	0	205	205
Sum øvrige utlån og fordringer	0	0	41 976	42 938	0	0	41 976	42 938
Sum finansielle eiendeler som regnskapsføres til amortisert kost	9 694	10 563	147 393	161 889	654	743	157 741	173 194
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI								
EGENKAPITALINSTRUMENTER								
Norske aksjer	329	329	4 630	4 630	0	0	4 959	4 959
Utenlandske aksjer	0	0	19 605	19 605	0	0	19 605	19 605
Sum aksjer og andeler	329	329	24 236	24 236	0	0	24 564	24 564
Eiendomsfond	0	0	493	493	0	0	493	493
Norske aksjefond	0	0	43 422	43 422	400	400	43 822	43 822
Utenlandske aksjefond	0	0	5 758	5 758	0	0	5 758	5 758
Sum aksjefondsandeler	0	0	49 673	49 673	400	400	50 073	50 073
Norske alternative investeringer	0	0	1 794	1 794	13	13	1 807	1 807
Utenlandske alternative investeringer	0	0	81	81	0	0	81	81
Sum alternative investeringer	0	0	1 875	1 875	13	13	1 888	1 888

Note 6 VIRKELIG VERDI AV FINANSIELLE EIENDELER OG FORPLIKTELSER (FORTS.)

31.12.14 Millioner kroner	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investerings- valgporteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
GJELDSINSTRUMENTER TIL VIRKELIG VERDI								
Norske obligasjoner	4 636	4 636	28 626	28 626	0	0	33 262	33 262
Utenlandske obligasjoner	203	203	18 232	18 232	0	0	18 434	18 434
Opptjente ikke forfalte renter	41	41	484	484	0	0	525	525
Norske obligasjonsfond	1 765	1 765	41 640	41 640	599	599	44 004	44 004
Utenlandske obligasjonsfond	0	0	12 172	12 172	0	0	12 172	12 172
Norske sertifikater	557	557	3 910	3 910	0	0	4 467	4 467
Opptjente ikke forfalte renter	5	5	12	12	0	0	17	17
Sum obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	7 206	7 206	105 076	105 076	599	599	112 882	112 882
Norske utlån og fordringer	461	461	8 120	8 120	11	11	8 593	8 593
Utenlandske utlån og fordringer	165	165	7 660	7 660	17	17	7 842	7 842
Sum utlån og fordringer	626	626	15 780	15 780	28	28	16 434	16 434
DERIVATER								
Renteswapper	312	312	415	415	1	1	727	727
Aksjeopsjoner	0	0	424	424	3	3	427	427
Valutateterminer	0	0	370	370	3	3	373	373
Sum finansielle derivater klassifisert som eiendeler	312	312	1 208	1 208	7	7	1 527	1 527
Andre finansielle eiendeler	16	16	101	101	0	0	117	117
Sum finansielle eiendeler som regnskapsføres til virkelig verdi	8 489	8 489	197 949	197 949	1 047	1 047	207 485	207 485
FORPLIKTELSER								
DERIVATER								
Renteswapper	0	0	748	748	0	0	748	748
Valutateterminer	10	10	7 615	7 615	27	27	7 652	7 652
Sum finansielle derivater klassifisert som gjeld	10	10	8 363	8 363	27	27	8 400	8 400
ANSVARLIG LÅNEKAPITAL								
Evigvarende ansvarlig lånekapital	3 423	3 508	0	0	0	0	3 423	3 508
Fondsobligasjoner	1 253	1 262	0	0	0	0	1 253	1 262
Sum ansvarlig lånekapital mv.	4 676	4 770	0	0	0	0	4 676	4 770
GJELD TIL KREDITTINSTITUSJONER								
Utenlandske call money	186	186	527	527	2	2	715	715
Sum gjeld til kredittinstitusjoner	186	186	527	527	2	2	715	715

Note 7 VIRKELIG VERDI HIERARKI

30.09.15 Millioner kroner	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	2 177	4 778	0	6 954
Sertifikater	0	512	0	512
Obligasjoner	40	4 266	0	4 306
Obligasjonsfond	2 137	0	0	2 137
Utlån og fordringer	789	473	0	1 262
Aksjer og andeler	0	370	6	376
Aksjer	0	370	6	376
Finansielle derivater	0	575	0	575
Andre finansielle eiendeler	0	86	0	86
Sum selskapsporteføljen	2 966	6 281	6	9 254
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	75 463	28 553	0	104 016
Sertifikater	3 783	1 417	0	5 200
Obligasjoner	16 385	27 136	0	43 522
Obligasjonsfond	55 294	0	0	55 294
Utlån og fordringer	9 631	1 339	0	10 970
Aksjer og andeler	61 452	8 118	7 753	77 323
Aksjer	19 720	914	1 408	22 043
Aksjefond	41 732	6 324	73	48 129
Eiendomsfond	0	737	0	737
Spesialfond	0	143	0	143
Private Equity	0	0	6 272	6 272
Finansielle derivater	0	583	0	583
Andre finansielle eiendeler	0	1 279	0	1 279
Sum kollektivporteføljen	146 546	39 872	7 753	194 171

Note 7 VIRKELIG VERDI HIERARKI (FORTS.)

30.09.15 Millioner kroner	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	623	0	0	623
Obligasjonsfond	623	0	0	623
Utlån og fordringer	41	0	0	41
Aksjer og andeler	420	14	0	433
Aksjefond	420	0	0	420
Spesialfond	0	14	0	14
Finansielle derivater	0	2	0	2
Andre finansielle eiendeler	0	0	0	0
Sum investeringsvalgporteføljen	1 083	16	0	1 099
Sum finansielle eiendeler som regnskapsføres til virkelig verdi	150 595	46 170	7 759	204 524
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Investeringseiendom	0	0	883	883
Sum investeringseiendom	0	0	883	883
FORPLIKTELSER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	3	0	3
Gjeld til kredittinstitusjoner	526	0	0	526
Sum selskapsporteføljen	526	3	0	529
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	6 083	0	6 083
Gjeld til kredittinstitusjoner	182	0	0	182
Sum kollektivporteføljen	182	6 083	0	6 265
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	15	0	15
Gjeld til kredittinstitusjoner	2	0	0	2
Sum investeringsvalgporteføljen	2	15	0	17
Sum finansielle forpliktelser som regnskapsføres til virkelig verdi	710	6 100	0	6 810

Note 7 VIRKELIG VERDI HIERARKI (FORTS.)

30.09.14 Millioner kroner	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	1 525	5 000	0	6 526
Sertifikater	0	544	0	544
Obligasjoner	102	4 456	0	4 558
Obligasjonsfond	1 423	0	0	1 423
Utlån og fordringer	913	147	0	1 060
Aksjer og andeler	0	331	8	339
Aksjer	0	331	8	339
Finansielle derivater	0	113	0	113
Andre finansielle eiendeler	0	61	0	61
Sum selskapsporteføljen	2 438	5 652	8	8 098
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	68 949	33 351	0	102 300
Sertifikater	4 141	2 848	0	6 988
Obligasjoner	14 119	30 503	0	44 622
Obligasjonsfond	50 690	0	0	50 690
Utlån og fordringer	4 438	2 964	0	7 402
Aksjer og andeler	62 209	3 472	5 450	71 131
Aksjer	21 923	1 032	1 060	24 014
Aksjefond	40 287	0	56	40 343
Eiendomsfond	0	577	0	577
Spesialfond	0	1 863	0	1 863
Private Equity	0	0	4 335	4 335
Finansielle derivater	0	869	0	869
Andre finansielle eiendeler	0	2 787	0	2 787
Sum kollektivporteføljen	135 597	43 442	5 450	184 489

Note 7 VIRKELIG VERDI HIERARKI (FORTS.)

30.09.14 Millioner kroner	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	588	0	0	588
Obligasjonsfond	588	0	0	588
Utlån og fordringer	46	0	0	46
Aksjer og andeler	369	13	0	382
Aksjefond	369	0	0	369
Spesialfond	0	13	0	13
Finansielle derivater	0	3	0	3
Andre finansielle eiendeler	0	13	0	13
Sum investeringsvalgporteføljen	1 003	30	0	1 033
Sum finansielle eiendeler som regnskapsføres til virkelig verdi	139 038	49 124	5 458	193 620
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Investeringseiendom	0	0	889	889
Sum investeringseiendom	0	0	889	889
FORPLIKTELSER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	4	0	4
Gjeld til kredittinstitusjoner	54	0	0	54
Sum selskapsporteføljen	54	4	0	58
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	1 566	0	1 566
Gjeld til kredittinstitusjoner	455	0	0	455
Sum kollektivporteføljen	455	1 566	0	2 021
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	3	0	3
Gjeld til kredittinstitusjoner	0	0	0	0
Sum investeringsvalgporteføljen	0	3	0	3
Sum finansielle forpliktelser som regnskapsføres til virkelig verdi	509	1 573	0	2 082

Note 7 VIRKELIG VERDI HIERARKI (FORTS.)

31.12.14 Millioner kroner	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	1 805	5 402	0	7 206
Sertifikater	0	562	0	562
Obligasjoner	40	4 840	0	4 880
Obligasjonsfond	1 765	0	0	1 765
Utlån og fordringer	384	242	0	626
Aksjer og andeler	0	323	6	329
Aksjer	0	323	6	329
Finansielle derivater	0	312	0	312
Andre finansielle eiendeler	0	16	0	16
Sum selskapsporteføljen	2 213	6 270	6	8 489
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	70 443	34 633	0	105 076
Sertifikater	2 314	1 608	0	3 922
Obligasjoner	14 317	33 025	0	47 342
Obligasjonsfond	53 812	0	0	53 812
Utlån og fordringer	12 800	2 980	0	15 780
Aksjer og andeler	66 149	3 343	6 292	75 784
Aksjer	22 047	975	1 213	24 236
Aksjefond	44 102	0	70	44 172
Eiendomsfond	0	493	0	493
Spesialfond	0	1 875	0	1 875
Private Equity	0	0	5 008	5 008
Finansielle derivater	0	1 208	0	1 208
Andre finansielle eiendeler	0	101	0	101
Sum kollektivporteføljen	149 392	42 265	6 292	197 949

Note 7 VIRKELIG VERDI HIERARKI (FORTS.)

31.12.14 Millioner kroner	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
INVESTERINGSVALGPOREFØLJEN				
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	599	0	0	599
Obligasjonsfond	599	0	0	599
Utlån og fordringer	28	0	0	28
Aksjer og andeler	400	13	0	413
Aksjefond	400	0	0	400
Spesialfond	0	13	0	13
Finansielle derivater	0	7	0	7
Andre finansielle eiendeler	0	0	0	0
Sum investeringsvalgporteføljen	1 027	20	0	1 047
Sum finansielle eiendeler som regnskapsføres til virkelig verdi	152 632	48 556	6 298	207 485
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Investeringseiendom	0	0	890	890
Sum investeringseiendom	0	0	890	890
FORPLIKTELSE REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	10	0	10
Gjeld til kredittinstitusjoner	186	0	0	186
Sum selskapsporteføljen	186	10	0	196
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	8 363	0	8 363
Gjeld til kredittinstitusjoner	527	0	0	527
Sum kollektivporteføljen	527	8 363	0	8 890
INVESTERINGSVALGPOREFØLJEN				
Finansielle derivater	0	27	0	27
Gjeld til kredittinstitusjoner	2	0	0	2
Sum investeringsvalgporteføljen	2	27	0	29
Sum finansielle forpliktelser som regnskapsføres til virkelig verdi	715	8 400	0	9 115

Note 7 VIRKELIG VERDI HIERARKI (FORTS.)

Endringer i nivå 3 aksjer, unoterte Selskapsporteføljen	Bokført verdi 30.09.2015	Bokført verdi 30.09.2014	Bokført verdi 31.12.2014
Inngående balanse 01.01	6	8	8
Solgt	0	0	0
Kjøpt	0	0	0
Urealiserte endringer	0	0	-2
Utgående balanse 30.09/31.12	6	8	6
Realisert gevinst/tap	0	0	0

Endringer i nivå 3 aksjer, unoterte Kollektivporteføljen	Bokført verdi 30.09.2015	Bokført verdi 30.09.2014	Bokført verdi 31.12.2014
Inngående balanse 01.01	1 213	930	930
Solgt	-264	0	0
Kjøpt	616	138	138
Urealiserte endringer	-158	-8	146
Utgående balanse 30.09/31.12	1 408	1 060	1 213
Realisert gevinst/tap	1	0	0

Endringer i nivå 3 aksjefond, unoterte Kollektivporteføljen	Bokført verdi 30.09.2015	Bokført verdi 30.09.2014	Bokført verdi 31.12.2014
Inngående balanse 01.01	70	105	105
Solgt	0	-61	-61
Kjøpt	0	0	0
Urealiserte endringer	3	11	26
Utgående balanse 30.09/31.12	73	56	70
Realisert gevinst/tap	0	40	40

Endringer i nivå 3, Private Equity Kollektivporteføljen	Bokført verdi 30.09.2015	Bokført verdi 30.09.2014	Bokført verdi 31.12.2014
Inngående balanse 01.01	5 008	3 564	3 564
Solgt	-703	-373	-613
Kjøpt	1 169	835	1 161
Urealiserte endringer	797	309	896
Utgående balanse 30.09/31.12	6 272	4 335	5 008
Realisert gevinst/tap	97	52	142

Note 7 VIRKELIG VERDI HIERARKI (FORTS.)

Endringer i nivå 3, Investeringseiendom Selskapsporteføljen	Bokført verdi 30.09.2015	Bokført verdi 30.09.2014	Bokført verdi 31.12.2014
Inngående balanse 01.01	890	947	947
Solgt	0	0	-2
Kjøpt	0	4	4
Urealiserte endringer	-7	-63	-59
Utgående balanse 30.09/31.12	883	889	890
Realisert gevinst/tap	0	0	0
Sum nivå 3	8 642	6 347	7 188

Beløpene i nivåfordelingen finner man igjen i balansen, under de ulike porteføljenes fordeling av finansielle instrumenter til virkelig verdi og investeringseiendommer. Urealiserte endringer reflekteres på linjen «Verdiendringer på investeringer» i resultatet på de ulike porteføljene.

Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel eller forpliktelse ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og forhold. Høyeste kvalitet i forhold til virkelig verdi er basert på noterte kurser i et aktivt marked. Et finansielt instrument anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettningstjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forekommende transaksjoner på armlengdes avstand.

Nivå 1:

Instrumenter i dette nivået henter virkelig verdi fra noterte priser i et aktivt marked for identiske eiendeler eller forpliktelser som enheten har tilgang til ved rapporteringstidspunktet. Eksempler på instrumenter i nivå 1 er børsnoterte papirer.

Nivå 2:

Instrumenter i dette nivået anses ikke å ha et aktivt marked. Virkelig verdi hentes fra observerbare markedsdata; dette inkluderer hovedsakelig priser basert på identiske instrumenter, men hvor instrumentet ikke innehar høy nok omsetningsfrekvens, samt priser basert på tilsvarende eiendeler og prisledende indikatorer som kan bli bekreftet fra markedsinformasjon. Eksempler på instrumenter i nivå 2 er rentepapirer priset ut fra rentebaner. For mer informasjon vedrørende prising av nivå 2 instrumenter henvises det til note 6 for de ulike klassene som ligger i dette nivået.

Nivå 3:

Instrumenter på nivå 3 innehar ingen observerbare markedsdata eller omsettes på markeder som anses som inaktivt. Prisen baseres hovedsakelig på egne beregninger, hvor reell virkelig verdi kan avvike hvis instrumentet skulle blitt omsatt. Instrumentene som omfattes i nivå 3 hos KLP er unoterte aksjer og private equity investeringer. For mer informasjon vedrørende prising av nivå 3 instrumenter henvises det til note 6 for de ulike klassene som ligger i dette nivået.

Verdsettelse rundt poster i de ulike nivåene er beskrevet i note 6, for beskrivelse av prising på investeringseiendom henvises det til årsrapporten.

I note 6 opplyses det om virkelig verdi av eiendeler og forpliktelser som måles til amortisert kost. Den nivåbaserte fordelingen for disse postene vil være som følger: eiendeler klassifisert som hold til forfall vil inngå i nivå 1, utlån, og lån og fordringer vil inngå i nivå 2. Forpliktelser, målt til amortisert kost, vil være fordelt på følgende vis; ansvarlige lån fordelt i nivå 1 og i nivå 2, fondsobligasjonslånet vil vært fordelt i nivå 2, gjeld til kredittinstitusjoner vil vært fordelt i nivå 1. For informasjon vedrørende prising av disse rentepapirene henvises det til note 6.

På verdipapirene som inngår i nivå 3 er det ikke blitt gjort en sensitivitetsanalyse, en endring i variablene til prisingen er vurdert som lite signifikant for verdipapirene. For sensitivitetsanalyse for investeringseiendom henvises det til årsrapporten. På generelt grunnlag vil en endring i prisingen på 5 % gi en endring i verdien på 432 millioner kroner per 30.09.2015 på eiendelene i nivå 3.

Hva gjelder flytting av papirer mellom nivåene er det lagt grenser på antall handelsdager og omsetningsmengde på aksjer for å skille nivå 1 og nivå 2. De generelle prinsippene rundt nivåfordeling går hovedsakelig på om eiendelen eller forpliktelsen er notert eller ikke, og om noteringen kan angis å være i et aktivt marked. For aksjer er det et ytterligere skille på handelsdager og omsetningsmengde som skiller ut noterte papirer som ikke inngår i aktivt marked. Ved flytting mellom nivåene tas det utgangspunkt i verdiene ved slutten av rapporteringsperioden.

I perioden mellom 30.06.2015 til 30.09.2015 er det for aksjer flyttet 52,2 millioner kroner fra nivå 1 til nivå 2 og 56,4 millioner kroner fra nivå 2 til nivå 1. Det er blitt gjort noen omklassifiseringer innad i nivå 3 hvor det er flyttet beløp mellom kategoriene private equity, unoterte aksjefond og unoterte aksjer.

Det er ikke blitt gjort noen flyttinger til nivå 3 i perioden.

Note 8 PRESENTASJON AV EIENDELER OG GJELD SOM ER GJENSTAND FOR NETTO OPPGJØR

30.09.15 Millioner kroner	Brutto finansielle eiendeler/gjeld	Brutto eiendeler/ gjeld som er presentert netto	Balanseført verdi	Relaterte beløp som ikke er presentert netto		
				Finansielle instrumenter	Sikkerhet i kontanter	Netto beløp
EIENDELER						
Finansielle derivater	1 160	0	1 160	-402	-710	51
Sum	1 160	0	1 160	-402	-710	51
PORTEFØLJEFORDELTE EIENDELER						
Sum eiendeler kollektivporteføljen	583	0	583	-400	-182	1
Sum eiendeler selskapsporteføljen	575	0	575	0	-526	49
Sum eiendeler investeringsvalgporteføljen	2	0	2	-2	-2	0
Sum	1 160	0	1 160	-402	-710	51
GJELD						
Finansielle derivater	6 100	0	6 100	-402	-5 520	182
Sum	6 100	0	6 100	-402	-5 520	182
PORTEFØLJEFORDELTE GJELD						
Sum gjeld kollektivporteføljen	6 083	0	6 083	-400	-5 505	180
Sum gjeld selskapsporteføljen	3	0	3	0	-3	0
Sum gjeld investeringsvalgporteføljen	15	0	15	-2	-11	3
Sum	6 100	0	6 100	-402	-5 520	182

30.09.14 Millioner kroner	Brutto finansielle eiendeler/gjeld	Brutto eiendeler/ gjeld som er presentert netto	Balanseført verdi	Relaterte beløp som ikke er presentert netto		
				Finansielle instrumenter	Sikkerhet i kontanter	Netto beløp
EIENDELER						
Finansielle derivater	985	0	985	-403	-509	79
Sum	985	0	985	-403	-509	79
PORTEFØLJEFORDELTE EIENDELER						
Sum eiendeler kollektivporteføljen	869	0	869	-402	-455	17
Sum eiendeler selskapsporteføljen	113	0	113	0	-54	59
Sum eiendeler investeringsvalgporteføljen	3	0	3	-1	0	2
Sum	985	0	985	-403	-509	79
GJELD						
Finansielle derivater	1 573	0	1 573	-403	-1 244	55
Sum	1 573	0	1 573	-403	-1 244	55
PORTEFØLJEFORDELTE GJELD						
Sum gjeld kollektivporteføljen	1 566	0	1 566	-402	-1 234	55
Sum gjeld selskapsporteføljen	4	0	4	0	-5	0
Sum gjeld investeringsvalgporteføljen	3	0	3	-1	-6	0
Sum	1 573	0	1 573	-403	-1 244	55

Note 8 PRESENTASJON AV EIENDELER OG GJELD SOM ER GJENSTAND FOR NETTO OPPJØR (FORTS.)

31.12.14 Millioner kroner	Brutto finansielle eiendeler/gjeld	Brutto eiendeler/ gjeld som er presentert netto	Balanseført verdi	Relaterte beløp som ikke er presentert netto		
				Finansielle instrumenter	Sikkerhet i kontanter	Netto beløp
EIENDELER						
Finansielle derivater	1 527	0	1 527	-733	-715	291
Sum	1 527	0	1 527	-733	-715	291
PORTEFØLJEFORDELTE EIENDELER						
Sum eiendeler kollektivporteføljen	1 208	0	1 208	-730	-527	164
Sum eiendeler selskapsporteføljen	312	0	312	0	-186	125
Sum eiendeler investeringsvalgporteføljen	7	0	7	-3	-2	2
Sum	1 527	0	1 527	-733	-715	291
GJELD						
Finansielle derivater	8 400	0	8 400	-733	-6 888	794
Sum	8 400	0	8 400	-733	-6 888	794
PORTEFØLJEFORDELTE GJELD						
Sum gjeld kollektivporteføljen	8 363	0	8 363	-730	-6 859	790
Sum gjeld selskapsporteføljen	10	0	10	0	-9	0
Sum gjeld investeringsvalgporteføljen	27	0	27	-3	-20	4
Sum	8 400	0	8 400	-733	-6 888	794

Formålet med noten er å vise den potensielle effekten av netting avtaler i KLP; hvilke muligheter KLP har for å motregne bilaterale avtaler mot andre motparter dersom disse skulle gå konkurs, og beløpet som gjenstår om alle slike netting avtaler materialiseres. Notene viser derivatposisjoner i balansen, samt en ytterligere tabell med tilsvarende informasjon sortert på de ulike porteføljene i selskapet.

Note 9 FORPLIKTELSER

Millioner kroner	30.09.15	30.09.14	31.12.14
Kortsiktig gjeld verdipapirhandel	680	5 511	106
Forskuddstrekk pensjonsordning	312	267	286
Leverandørgjeld	33	31	18
Derivater	6 100	1 573	8 400
Gjeld til kredittinstitusjoner	710	509	715
Forpliktelser i forbindelse med direkte forsikring	1 733	5 386	4 066
Øvrige kortsiktige forpliktelser	13	0	47
Sum forpliktelser	9 581	13 276	13 638

Note 10 FORSIKRINGSFORPLIKTELSER

Millioner kroner	30.09.15	30.09.14	31.12.14
Premiereserve - ordinær tariff	355 562	323 781	329 601
Premiefond, bufferfond og pensjonistenes overskuddsfond	10 735	8 385	10 322
Tilleggsavsetninger	17 109	13 265	17 013
Kursreguleringsfond	17 450	18 297	19 522
Andre avsetninger	165	314	223
Udisponert resultat til forsikringskontrakter i kollektivporteføljen	2 307	1 897	0
Sum forsikringsforpliktelser i livsforsikring - kontraktsfastsatte forpliktelser	403 328	365 939	376 681
Premiereserve - ordinær tariff	1 707	1 620	1 639
Premiefond, bufferfond og pensjonistenes overskuddsfond	221	125	191
Tilleggsavsetninger	91	83	91
Udisponert resultat til forsikringskontrakter i investeringsvalgporteføljen	-3	47	0
Sum forsikringsforpliktelser - investeringsvalgporteføljen	2 015	1 875	1 921

Note 11 PENSJONSFORPLIKTELSER EGNE ANSATTE

Millioner kroner	30.09.15	30.09.14	31.12.14
Balanseført netto forpliktelse/(midler) 01.01	503	425	425
Resultatført pensjonskostnad	57	-31	-15
Resultatført finanskostnad	9	9	17
Aktuarielle gevinster og tap inkludert arbeidsgiveravgift	-63	93	147
Arbeidsgiveravgift innbetalt premie/tilskudd	-5	-7	-9
Innbetalt premie/tilskudd inkludert administrasjonskostnad	-33	-47	-62
Balanseført netto forpliktelse/(midler)	469	442	503

Forutsetninger	30.09.15	30.09.14	31.12.14
Diskonteringsrente	2,50 %	3,00 %	2,30 %
Lønnsvekst	2,50 %	3,25 %	2,75 %
Folketrygdens grunnbeløp (G)	2,25 %	3,00 %	2,50 %
Pensjonsregulering	1,48 %	2,23 %	1,73 %
Arbeidsgiveravgiftssats	14,10 %	14,10 %	14,10 %

Effekten av endringer i forutsetningene er en reduksjon av forpliktelsen på 63 MNOK. Endringen er resultatført under andre resultatkomponenter i resultatregnskapet.

All post sendes til

Kommunal Landspensjonskasse,
Pb. 400 Sentrum, 0103 Oslo
Elektroniske henvendelser:
klp.no/kontakt

www.klp.no

Organisasjonsnr.: 938 708 606

Hovedkontor Oslo

Besøksadresse:
Dronning Eufemias gate 10, Oslo
Sentralbord: 05554
Faks: 22 03 36 00

Regionskontor Bergen

Besøksadresse:
Vågsallmenningen 16, Bergen
Kundesenter: 05554
Faks: 55 54 85 90